หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ความพยายามของรุสเซียในการสร้างอิทธิพลทางการเมืองขึ้นในประเทศไทย

สงครามระหว่างประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่นใน ค.ศ.1894-1895 (พ.ศ.2437-2438) ได้ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกไกลทวีความตึงเครียดยิ่งขึ้น รัฐบาลญี่ปุ่นได้แสดงท่าทีที่จะแผ่ขยายอิทธิพลของตนเข้าไปในภาคพื้นทวีป ท่าทีของรัฐบาลญี่ปุ่นเห็นได้ชัดเมื่อปรากฏว่า รัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายชนะสงครามในครั้งนี้ได้เรียกร้องผลประโยชน์จำนวนมากจากรัฐบาลจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขอสิทธิครอบครองเมืองท่าปอร์ตอาเธอร์ (Port Arthur) ในตอนใต้ของแมนจูเรีย (Manchuria) ที่อยู่บนฝั่งทะเลเหลือง (Yellow Sea) ซึ่งจะเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญในการสนับสนุนการขยายอิทธิพลเข้าไปสู่บริเวณภายในของแมนจูเรียโดยตรง ชัยชนะและข้อเรียกร้องของรัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำให้รัฐบาลรุสเซียเริ่มวิตกว่า ผลประโยชน์ของตนในประเทศจีนและแมนจูเรียอาจต้องถูกคุกคามอย่างรุนแรง ดังนั้น รัฐบาลรุสเซียจึงได้ตัดสินใจดำเนินนโยบายรุกทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกไกลอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการขัดขวางการขยายอิทธิพลของรัฐบาลญี่ปุ่น และขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ผลประโยชน์ของตน นโยบายดังกล่าวเริ่มด้วยการบีบบังคับให้รัฐบาลญี่ปุ่นถอนเงื่อนไขที่จะเรียกร้องเอาเมืองท่าปอร์ตอาเธอร์จากรัฐบาลจีน และร่วมมือกับรัฐบาลจีนในการก่อตั้งธนาคารรุสเซีย-จีน (The Russo-Chinese Bank) ขึ้น ในปีต่อมา รัฐบาลรุสเซียก็ได้ทำสัญญาลับเป็นพันธมิตรกับรัฐบาลจีน เพื่อร่วมกันตอบโต้การคุกคามของรัฐบาลญี่ปุ่นที่จะมีต่อประเทศจีนและแมนจูเรีย และด้วยสัญญาลับเป็นพันธมิตรฉบับ ค.ศ.1896(พ.ศ.2439) นี้เอง รัฐบาลรุสเซียก็ได้รับสิทธิในการสร้างทางรถไฟสายทรานส์ไซบีเรียผ่านแมนจูเรียของจีนไปสู่เมืองท่าวลาดิวอสตอค (Vladivostock) ที่อยู่บนฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิค[1] สิทธิข้างต้น

---

[1] Lobanov-Rostovsky, Russia and Asia, pp.211-4 and B.H. Sumner, Tsardom and Imperialism in the Far East and Middle East, 1880-1914, Hamden, Connecticut: Archon Books, 1968), pp. 10-11. สัญญาลับฉบับนี้รู้จักกันดีในนามของ Li-Lobanov Treaty.

ทำให้รัฐบาลรุสเซียสามารถย่นระยะทางของเส้นทางรถไฟสายนี้ได้นับพันกิโลเมตร

นโยบายรุกของรัฐบาลรุสเซียในระหว่าง ค.ศ.1895-1896 (พ.ศ.2438-2439) กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จในการยับยั้งการแผ่ขยายอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐบาลญี่ปุ่นเข้าไปในตอนเหนือของประเทศจีนลงได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง นอกจากนั้น สัญญาลับที่ทำกับรัฐบาลจีนยังเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐบาลรุสเซียเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ในแมนจูเรียได้โดยตรง อย่างไรก็ดี นโยบายดังกล่าวก็ได้นำรัฐบาลรุสเซียเข้ามาเผชิญหน้ากับรัฐบาลญี่ปุ่น มหาอำนาจใหม่ของเอเชียในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์กันมากขึ้น สัญญาลับฉบับ ค.ศ.1896 (พ.ศ.2439) ไม่ได้ช่วยประกันความมั่นคงให้แก่ผลประโยชน์ของรัฐบาลรุสเซียในภูมิภาคนั้นมากนัก ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาดูจากฐานะของรัฐบาลจีนในขณะนั้น ดังนั้น ในระยะภายหลังปี ค.ศ.1896 (พ.ศ.2439) รัฐบาลรุสเซียจึงจำต้องทุ่มเทความสนใจติดตามความเคลื่อนไหวของสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกไกลอย่างใกล้ชิดเพื่อรักษาผลประโยชน์และอิทธิพลทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมายของตน

ในขณะเดียวกัน รัฐบาลรุสเซียก็เริ่มระแวงว่า การแผ่ขยายอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐบาลอังกฤษเข้าไปในยูนนานทางตอนใต้ของประเทศจีนนั้น อาจเป็นการคุกคามต่อผลประโยชน์และอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในเอเชียกลางโดยตรง เพราะรัฐบาลรุสเซียเชื่อว่ารัฐบาลอังกฤษอาจใช้ยูนนานเป็นฐานกำลังสำหรับขยายอิทธิพลเข้าไปในอาณาบริเวณนั้นอีกทางหนึ่ง นอกเหนือไปจากทางพรมแดนด้านเหนือของประเทศอินเดีย ความระแวงดังกล่าวของรัฐบาลรุสเซียปรากฏให้เห็นอยู่ในรายงานที่นายโอลารอฟสกีเสนอต่อกระทรวงการต่างประเทศรุสเซียในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1897 (พ.ศ.2440)[1]

---

[1] PKD...II, "Document No. 64: Background Report Sent by the Consul-General in New York, A.E. Olarovsky, to the Acting Foreign Minister, V.N. Lamsdorf, about Great Britain's and France's Policies in Indochina, dated St.Petersburg, 1(13) July 1897," p. 148.

จากสถานการณ์สองประการข้างต้นที่รัฐบาลรุสเซียต้องเผชิญอยู่ในขณะนั้น รัฐบาลรุสเซียจึงต้องพิจารณาถึงประโยชน์ของความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยที่จะมีต่อฐานะทางยุทธศาสตร์ของตนในเอเชียตะวันออกไกล และสำหรับขัดขวางการแผ่ขยายอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลอังกฤษเข้าไปในยูนนาน การแต่งตั้งนายโอลารอฟสกี ซึ่งเป็นผู้ทำรายงานเสนอความสำคัญของประเทศไทยในประเด็นข้างต้น เข้าทำหน้าที่เป็นผู้แทนทางการทูตที่กรุงเทพฯ เป็นคนแรก ได้ชี้ให้เห็นถึงท่าทีที่แท้จริงที่รัฐบาลรุสเซียมีต่อประเทศไทยอย่างแจ่มชัด

ผลประโยชน์ ความเคลื่อนไหวและเป้าหมายของการสร้างอิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียในประเทศไทย

ปัญหาทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยในตอนปลายของคริสตศตวรรษที่ 19 ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนการแสวงหาผลประโยชน์และการสร้างอิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียในประเทศไทย ดังที่นายโอลารอฟสกีได้รายงานต่อรัฐบาลของตนว่า "เราจะมีอิทธิพลที่แท้จริงอย่างไร้ขอบเขตอยู่ในประเทศไทย ถ้าหากว่าเราสามารถช่วยรัฐบาลไทยให้ยุติปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลฝรั่งเศสได้"[1] ดูเหมือนนายโอลารอฟสกีจะตระหนักดีว่า ความขัดแย้งในปัญหาทางการเมืองระหว่างรัฐบาลทั้งสองที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นตามลำดับ และความล้มเหลวของรัฐบาลไทยหลายครั้งก่อนหน้านั้น ในอันที่จะประนีประนอมกับรัฐบาลฝรั่งเศส ได้ทำให้รัฐบาลไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะยอมรับความสำคัญของบทบาทของรัฐบาลรุสเซียในปัญหาข้างต้น ทั้งนี้ เพราะรัฐบาลรุสเซียในฐานะที่เป็นทวิภาคีพันธมิตรกับรัฐบาลฝรั่งเศส เป็นเพียงมหาอำนาจเดียวในขณะนั้นที่พอจะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย

---

[1] PKD...II, "Document No. 72: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev concerning the interests of Great Britain, France and Russia in Siam , No. 51, dated Bangkok, 1(13) August 1898," pp. 168-9.

และประสานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลทั้งสองให้ดีขึ้น หรืออย่างน้อยที่สุดก็สามารถผ่อนคลายท่าทีก้าวร้าวของรัฐบาลฝรั่งเศสลงได้ อิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียในประเทศไทยย่อมเป็นการสนองผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของรัฐบาลรุสเซียในเอเชีย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ในยูนนานและความมั่นคงของเอเชียกลางโดยตรง

ดังนั้นในระยะเวลาตั้งแต่ที่เริ่มทำหน้าที่อุปทูตประจำประเทศไทยจนถึงปลาย ค.ศ. 1899 (พ.ศ.2442) นั้น นายโอลารอฟสกีจึงมีท่าทีที่แสดงออกให้เห็นอยู่เสมอว่า มีความเห็นอกเห็นใจสถานการณ์ของประเทศไทยมากเป็นพิเศษ และแสดงความกระตือรือร้นในการที่จะประนีประนอมข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลทั้งสองให้ยุติลงโดยเร็วที่สุด โดยพยายามอย่างยิ่งที่จะให้รัฐบาลฝรั่งเศสลดหย่อนเงื่อนไขข้อเรียกร้องต่าง ๆ ที่เกินกว่าที่รัฐบาลไทยจะยอมรับได้ ท่าทีที่นายโอลารอฟสกีมีต่อรัฐบาลไทยในระยะดังกล่าวที่เด่นที่สุดก็คือ ความพยายามอย่างยิ่งที่จะประสานความเข้าใจระหว่างรัฐบาลอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย และการปรึกษาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและนายดูแมร์ ผู้ว่าราชการทั่วไปของอินโดจีนฝรั่งเศส ใน ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442) ซึ่งนายโอลารอฟสกีมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการให้มีการพบปะครั้งนี้ขึ้น

สภาพการณ์ภายในของรัฐบาลไทยเองก็มีส่วนเอื้อต่อความพยายามของนายโอลารอฟสกีที่จะสถาปนาอิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียขึ้นในประเทศไทยในระยะแรก เพราะอิทธิพลทางการเมืองของอังกฤษในประเทศไทยที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วภายหลังวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) ได้ทำให้บุคคลกลุ่มหนึ่งในคณะรัฐบาลไทยเริ่มระแวงว่า เจ้าพระยาอภัยราชาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และกรมหลวงเทวะวงศวโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศให้การสนับสนุนนโยบายไว้วางใจและนิยมอังกฤษโดยเปิดเผย และนโยบายนิยมอังกฤษที่บุคคลทั้งสองมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนนี้ จะเป็นอันตรายต่อฐานะของประเทศไทยในภายหลัง[1]

---

[1]วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่มีจุดมุ่งหมายโดยตรงในการศึกษาท่าทีส่วนตัวของบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายการต่างประเทศของรัฐบาลไทยว่า ในขณะที่เป็นที่เห็นได้ชัดว่ารัฐบาลไทยยึดแนวนโยบายในการรักษาดุลย์อำนาจและอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตก เพื่อรักษา

ความระแวงดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นเมื่อปรากฏว่า ข้าราชการอาณานิคมและชาวอังกฤษในสิงคโปร์และมลายูได้แสดงท่าทีคุกคามและเรียกร้องให้ผนวกประเทศราชมลายูของไทยเข้าเป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากความไม่พอใจในการต้อนรับเสด็จที่รัฐบาลอังกฤษจัดถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในระหว่างการเสด็จประพาสอย่างเป็นทางการในเดือนกันยายน ค.ศ.1897 (พ.ศ.2440) ในระยะนี้เองที่กลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษในคณะรัฐบาลไทยได้เริ่มมีการก่อตัวขึ้นอย่างจริงจัง และดำเนินการสนับสนุนนโยบายที่ให้รัฐบาลรุสเซียเข้ามามีบทบาทในการช่วยปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย การสนับสนุนดังกล่าวเป็นเพราะความกลัวที่ว่าความสัมพันธ์กับรัฐบาลฝรั่งเศสที่เลวลง มีแต่จะเป็นการเพิ่มอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลอังกฤษในประเทศไทย ดังนั้นเมื่อนายโอลารอฟสกีเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ จึงได้รับการต้อนรับและได้รับความนิยมจากกลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่กรมหมื่นปราบปรปักษ์พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ผู้มีอิทธิพลอยู่ในพระราชสำนักมากที่สุดในขณะนั้น และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอยู่ในกลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษ ได้ให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่นายโอลารอฟสกี ในเรื่องที่เกี่ยวกับสถานที่ทำการราชทูต และรวมทั้งช่วยจัดการให้นายโอลารอฟสกี

อธิปไตยของประเทศ และรวมทั้งในบางครั้งด้วยการอาศัยประโยชน์จากการขัดแย้งทางผลประโยชน์และทางการเมืองของมหาอำนาจตะวันตกเหล่านั้น บุคคลสำคัญเหล่านี้มีท่าทีฝักใฝ่หรือนิยมชมชอบมหาอำนาจใดเป็นพิเศษหรือไม่อย่างไร อย่างไรก็ดี มีข้อน่าสังเกตที่พึงได้รับการเสนอไว้ในที่นี้ว่า ในเอกสารทางการทูตของรุสเซียนั้น นายโอลารอฟสกีได้ลงความเห็นไว้อย่างชัดแจ้งว่า กรมหลวงเทวะวงศฯ ทรงฝักใฝ่ในนโยบายนิยมอังกฤษ ดู PKD...II, "Document No. 85: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev concerning the influence of France, Great Britain and Russia in Siam, No. 22, dated Bangkok, 15(27) September 1899," p. 186 ในขณะเดียวกับที่ในรายงานที่มีไปยังรัฐบาลอังกฤษหลายต่อหลายฉบับ อรรคราชทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ ในระหว่างนั้นเองก็ดูเหมือนจะยอมรับความจริงในข้อนี้ ดูตัวอย่างเช่น FO. 69/215, "Archer-Lord Lansdowne," No. 22, Conf., Bangkok: April 8, 1901.

สามารถที่จะเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเฉพาะโดยไม่ต้องผ่านกระทรวงการต่างประเทศของไทยก่อน[1]

ผลประโยชน์ในยูนนานและอิทธิพลของอังกฤษในประเทศไทย

ความสำคัญทางยุทธศาสตร์และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในยูนนาน เป็นปัญหาที่นายโอลารอฟสกีได้ให้ความสนใจมากเป็นอันดับแรก ทั้งนี้ เนื่องจากในความเห็นของนายโอลารอฟสกี สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของยูนนานมีอาณาเขตติดต่อกับธิเบตและเอเชียกลางของประเทศรุสเซียได้โดยสะดวก นอกจากนั้น บริเวณยูนนานยังเป็นแหล่งทรัพยากรเศรษฐกิจที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าแมนจูเรีย และเป็นแหล่งชุมนุมชนขนาดใหญ่ที่อาจเป็นตลาดการค้าสำหรับสินค้าของโรงงานอุตสาหกรรมของประเทศรุสเซียได้ ซึ่งถ้ารัฐบาลรุสเซียสามารถเข้าไปครองอิทธิพลอยู่ในบริเวณนี้ รุสเซียก็จะเป็นผู้ควบคุมเอเชียตะวันออกไกลได้โดยพฤตินัย[2] ความสำคัญของยูนนานทำให้นายโอลารอฟสกีตระหนักดีถึงปัญหาที่เกี่ยวกับอิทธิพลของรัฐบาลอังกฤษในประเทศไทย ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงผลประโยชน์และการขยายอิทธิพลของรัฐบาลอังกฤษเข้าไปในยูนนานทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะเขตแดนทางตอนเหนือของประเทศไทยอยู่ไม่ห่างไกลจากยูนนานมากเท่าไรนัก

ในระหว่าง ค.ศ.1884-1886 (พ.ศ.2427-2429) นายโฮลท์ เอส. ฮัลเลท (Holt S. Hallett) และ นายอาชิบอลด์ อาร์. โคลคูฮูน (Archibald R. Colquhoun) นักสำรวจชาวอังกฤษได้เสนอโครงการสร้างทางรถไฟจากประเทศพม่าผ่านภาคเหนือของประเทศไทยเข้าไปสู่ยูนนาน แต่ด้วยอุปสรรคบางประการ และรวมทั้งการคัดค้านของรัฐบาล

---

[1] PKD...II, "Document No. 67: Dispatch of the Russian Chargé D'Affaires in Siam, A.E. Olarovsky, to M.N. Muravev about the opening of the Russian Mission in Bangkok and the influence of European States in Siam, No. 32, dated Bangkok, 23 May (4 June) 1898," p. 152.

[2] PKD...II, "Document No. 72:...," pp. 167-8.

ไทย โครงการดังกล่าวต้องถูกระงับลงชั่วระยะเวลาหนึ่ง[1] อย่างไรก็ดี ใน ค.ศ.1898 (พ.ศ.2441) ก็ได้มีเสียงเรียกร้องอย่างหนักแน่นให้รัฐบาลอังกฤษรื้อฟื้นโครงการดังกล่าวขึ้นพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งสร้างความระแวงให้แก่นายโอลารอฟสกีเป็นอย่างมากว่า ถ้าหากโครงการนี้บรรลุผลตามเป้าหมาย ก็อาจทำให้รัฐบาลอังกฤษเข้าไปสร้างอิทธิพลทางการเมืองและแสวงหาผลประโยชน์จากยูนนานได้สำเร็จก่อนรัฐบาลรุสเซีย เพราะในขณะนั้น สถานการณ์ทางการเมืองในเอเชียตะวันออกไกลยังไม่อำนวยให้รัฐบาลรุสเซียสามารถปลีกตัวมาพิจารณาดำเนินการสร้างทางรถไฟแยกจากเส้นทางสายทรานส์ไซบีเรียเข้ามาสู่ยูนนานเพื่อแข่งกับรัฐบาลอังกฤษได้[2] ในประเด็นดังกล่าว ดูเหมือนนายโอลารอฟสกีจะมองเห็นว่าอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลอังกฤษในประเทศไทยในขณะนั้นจะมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้โครงการที่เคยล้มเหลวมาเมื่อสิบกว่าปีก่อนประสบความสำเร็จ

ในขณะเดียวกัน อิทธิพลของรัฐบาลอังกฤษในประเทศไทยยังมีผลต่อนโยบายของรัฐบาลฝรั่งเศสในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสจำต้องเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่พรมแดนทางด้านตะวันตกของอาณานิคมอินโดจีนที่ติดกับประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันอิทธิพลของรัฐบาลอังกฤษที่จะขยายตัวเข้าไปในเขตอิทธิพลของตน อิทธิพลของรัฐบาลอังกฤษในประเทศไทยจึงทำให้ความสนใจของรัฐบาลฝรั่งเศสที่จะเข้าไปแข่งขันกับรัฐบาลอังกฤษในยูนนาน ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับนโยบายส่วนหนึ่งของรัฐบาลรุสเซียลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประการสำคัญ ผลจากท่าทีคุกคามที่รัฐบาลฝรั่งเศสมีต่อประเทศไทยอันเนื่องมาจากความระแวงในอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลอังกฤษนั้น ยังจะมีส่วนส่งเสริมการขยายตัวของอิทธิพลของรัฐบาลอังกฤษในประเทศไทยโดยทางอ้อมอีกด้วย เพราะท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสจะเป็นการบีบบังคับให้บรรดาผู้นำทางการเมืองในคณะรัฐบาลไทยต้องหันไปให้ความสนิทสนมและขอความสนับสนุนทางการเมืองจากรัฐบาลอังกฤษมากขึ้น[3]

---

[1] Richard Shaw Stetson, "Siam's Diplomacy of Independence, 1855-1909, in the Context of Anglo-French Interests," (Unpublished Ph.D. dissertation, New York University, 1969), pp. 170-171.

[2] PKD...II, Document No. 72...," p. 168.

[3] Ibid., p. 167.

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ในระหว่างสองปีแรกที่ดำรงตำแหน่ง ผลประโยชน์ในยูนนานมีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทของนายโอลารอฟสกี้ในการสร้างอิทธิพลทางการเมืองขึ้นในประเทศไทย ซึ่งในระหว่างระยะเวลาข้างต้น นายโอลารอฟสกีพยายามที่จะแข่งขันและทำลายอิทธิพลทางการเมืองและการค้าของอังกฤษในประเทศไทยโดยทุกวิถีทาง ดังที่นายเกรวิลล์ อรรคราชทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ เองก็ได้ยอมรับความจริงในประเด็นนี้[1]

ความพยายามของนายโอลารอฟสกี้ในการสร้างอิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียขึ้นในประเทศไทย เริ่มด้วยแผนการที่จะให้รัฐบาลไทยจ้างชาวรุสเซียเข้าทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในหน่วยงานทางราชการต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นการลดอิทธิพลทางการเมืองของอังกฤษไปได้โดยปริยาย เนื่องจากนายโอลารอฟสกีเห็นว่า ที่ปรึกษาและครูชาวต่างประเทศของรัฐบาลไทยที่ส่วนใหญ่ในขณะนั้นเป็นชาวอังกฤษ มีส่วนช่วยในการสนับสนุนอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลอังกฤษในประเทศไทยเป็นอย่างมาก[2] แผนการของนายโอลารอฟสกีนี้ยังรวมไปถึงความคิดที่จะโน้มน้าวให้รัฐบาลไทยจ้างชาวรุสเซียเข้าเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน[3] อันเป็นตำแหน่งที่จะทำให้อิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียในประเทศไทยมั่นคงมากขึ้น ทั้งนี้ บทบาทของเจ้าพระยาอภัยราชาในขณะนั้น ย่อมทำให้นายโอลารอฟสกีตระหนักดีว่า ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจและในการกำหนดนโยบายทั้งภายในและภายนอกของรัฐบาลไทย อย่างไรก็ดี แม้ว่ารัฐบาลไทยยังไม่มีความคิดที่จะจ้างชาวรุสเซียเข้าดำรงตำแหน่งนี้แทนเจ้าพระยาอภัยราชา ซึ่งมีที่ท่าว่าจะลาออกเพราะปัญหาสุขภาพ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งต่ออรรคราชทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ ว่า "พระองค์หวังที่จะให้เจ้าพระยา

---

[1] FOCP/XI, "Greville-Lord Salisbury," No. 98, Conf., Bangkok: Oct. 27, 1899.

[2] PKD...II, "Document No. 67:...," p. 153.

[3] FO. 69/182, "Greville-Lord Salisbury," No. 53, Conf., Bangkok: Aug. 19, 1898.

อภัยราชาทำหน้าที่นี้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้"[1] แต่รัฐบาลไทยก็ได้ให้ความสนใจต่อการจ้างชาวรุสเซียเข้ารับราชการในประเทศไทยในตำแหน่งอื่น ๆ ไม่น้อย เพราะสอดคล้องไปกับนโยบายของรัฐบาลไทยในขณะนั้น ในเดือนกันยายน ค.ศ.1898 (พ.ศ.2441) นั้นเอง รัฐบาลไทยก็ได้ทาบทามนายโอลารอฟสกีเพื่อขอนายทหารบกและเรือชาวรุสเซียจำนวนหนึ่งเข้าทำหน้าที่เป็นนายทหารผู้ควบคุมและฝึกสอน และทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาอยู่ในกองทหารประจำการ จำนวน 40,000 คน ที่รัฐบาลไทยกำลังดำริที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ ดูเหมือนว่าสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศที่กำลังตึงเครียดขึ้นอยู่ทุกขณะในเอเชียตะวันออกไกล ทำให้รัฐบาลรุสเซียไม่อาจสนองตอบการทาบทามของรัฐบาลไทยครั้งนี้ได้ แต่นายโอลารอฟสกีก็ได้ทูลยืนยันต่อกรมหลวงเทวะวงศวโรปการว่า รัฐบาลรุสเซียพร้อมที่จะพิจารณาปัญหาที่เกี่ยวกับข้าราชการพลเรือนถ้าหากว่ารัฐบาลไทยต้องการ[2] ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงได้มอบหมายให้เจ้าพระยาอภัยราชาซึ่งขณะนั้นอยู่ในยุโรป และกำลังจะเดินทางไปเฝ้าเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบอร์ก ติดต่อขอยืมข้าราชการพลเรือนชาวรุสเซียเข้ามารับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยที่ปรึกษาทางกฎหมายของรัฐบาลไทย สำหรับในหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลฝรั่งเศส ซึ่งรัฐบาลไทยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะสามารถช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของทั้งสองฝ่ายดีขึ้นได้[3]

---

[1]FO. 69/182, "Greville-Lord Salisbury," No. 77, Comf., Bangkok: Nov. 4, 1898.

[2]FO. 69/189, "Greville-Lord Salisbury," No. 68, Bangkok: Oct. 1, 1898.

[3]FO. 69/189, "Greville-Lord Salisbury," No. 69, Bangkok: Oct. 1, 1898.

แต่ความหวังของนายโอลารอฟสกีที่จะสร้างอิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียขึ้นในประเทศไทยด้วยการหาทางให้มีการบรรจุชาวรุสเซียเข้ารับราชการไทยก็ต้องล้มเหลว เพราะภายหลังจากนั้น ไม่ปรากฏว่ามีข้าราชการหรือชาวรุสเซียแสดงความจำนงที่จะเข้ารับราชการไทยผ่านทางสถานทูตไทยที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบอร์กหรือสถานทูตรุสเซียที่กรุงเทพฯ แต่อย่างใด ยกเว้นแต่เพียงอดีตนายทหารเรือชาวรุสเซียผู้หนึ่งซึ่งเดินทางผ่านมายังกรุงเทพฯ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1898 (พ.ศ.2441) และสมัครเข้ารับราชการเป็นนายเรือตรีประจำเรือรบหลวงมกุฎราชกุมาร[1] ซึ่งก็เป็นเพียงตำแหน่งที่ไร้บทบาทสำคัญในการเสริมสร้างอิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียในประเทศไทย อย่างไรก็ดี การรับนายทหารเรือชาวรุสเซียผู้นี้เข้าประจำการในกองทัพเรือไทย ก็ได้สร้างความระแวงให้แก่อรรคราชทูตอังกฤษเป็นอย่างมาก เพราะก่อนหน้านั้นเล็กน้อย นายเกรวิลล์ก็เคยสงสัยอยู่ว่า ความสัมพันธ์อันสนิทสนมระหว่างกรมหมื่นปราบปรปักษ์และนายโอลารอฟสกี อาจทำให้นายทหารเรือชาวรุสเซียเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลอยู่ในกองทัพเรือของไทย[2] ปฏิกิริยาของนายเกรวิลล์ปรากฏออกมาให้เห็นในจดหมายที่มีไปทูลกรมหลวงเทวะวงศวโรปการ เพื่อขอคำชี้แจงเกี่ยวกับนายทหารเรือชาวรุสเซียผู้นี้[3]

นอกไปจากความพยายามที่จะสร้างอิทธิพลทางการเมืองด้วยวิถีทางข้างต้นแล้ว นายโอลารอฟสกียังได้หาทางที่จะเข้ามามีบทบาทในด้านการปกครองภายในของรัฐบาลไทยอีกด้วย ดังปรากฏว่าในเดือนมีนาคม ค.ศ.1899 (พ.ศ.2441) นายโอลารอฟสกีได้ทูลเสนอ

---

[1] กจช., ร.5 ต.2/3, "Prince Devawongse-Greville," Private, Bangkok: Nov. 25, 1898.

[2] FO. 69/182, "Greville-F. Bertie," Private, Bangkok:Oct. 8, 1898.

[3] กจช., ร.5 ต.2/3, "Greville-Prince Devawongse," Private, Bangkok: Nov. 24, 1898.

ต่อกรมหลวงเทวะวงศวโรปการ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีว่าการนครบาล และเจ้าพระยาอภัยราชา เกี่ยวกับสภานครบาลของกรุงเทพฯ (the Municipal Council) ว่า ผู้แทนทางการทูตของมหาอำนาจต่างประเทศที่ประจำอยู่ในประเทศไทย ควรได้รับการแต่งตั้งเข้าดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการหรือสมาชิกสภาดังกล่าวด้วย[1] ข้อเสนอของนายโอลารอฟสกีครั้งนี้ก็เพื่อว่าจะได้ทอนอิทธิพลทางการเมืองของอังกฤษในกระทรวงนครบาล ซึ่งในขณะนั้นนอกจากตำแหน่งที่ปรึกษาส่วนใหญ่ในกระทรวงนี้จะเป็นชาวอังกฤษแล้ว บรรดาเจ้าพนักงานกรมกองตระเวนยังเป็นชาวอินเดียในบังคับของอังกฤษอีกด้วย ซึ่งนายโอลารอฟสกีเห็นว่า รัฐบาลอังกฤษได้อาศัยตำรวจชาวอินเดียพวกนี้สร้างปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ กับข้าราชการและคนในบังคับฝรั่งเศส เพื่อให้ปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยยืดเยื้อออกไปอีก[2]

<u>ฐานะทางยุทธศาสตร์ของประเทศไทยที่มีต่อสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกไกล</u>

ฐานะทางยุทธศาสตร์ของประเทศไทยข้างต้นในตอนปลายคริสตศตวรรษที่ 19 ทวีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับรัฐบาลรุสเซีย ซึ่งจำเป็นต้องแสวงหาสถานีเชื้อเพลิงเพื่อสนับสนุนภารกิจของกองเรือรบย่านแปซิฟิค และรักษาเส้นทางติดต่อทางเรือระหว่างรุสเซียในยุโรปและเมืองท่าสำคัญของรุสเซียบนฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิค เพราะแต่เดิมนั้นกองเรือรบและเรือลำเลียงสินค้าของประเทศรุสเซียที่เดินทางผ่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

---

[1] <u>FOCP/XI</u>, "Greville-Lord Salisbuty," No. 33, Conf., Bangkok: March 29, 1899.

[2] <u>PKD...II</u>, "Document No. 77: Dispatch from A.E. Olarovsky toM.N. Muravev about an exchange of visits in order to settle disputes at the Franco-Siamese border, No. 2, dated Bangkok, 18(30) January 1899," p. 173.

และในเอเชียตะวันออกไกล จำต้องอาศัยสถานีเชื้อเพลิงตามเมืองท่าที่เป็นของรัฐบาลอังกฤษ ผู้เป็นคู่แข่งในการแสวงหาผลประโยชน์และสร้างอิทธิพลของตนในเอเชีย ซึ่งรัฐบาลรุสเซียจะต้องประสบกับปัญหาสำคัญในกรณีที่เกิดภาวะสงคราม[1]

ท่าทีอันสนิทสนมระหว่าง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และการต้อนรับเสด็จที่รัฐบาลรุสเซียจัดถวายอย่างมโหฬารในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศนั้นใน ค.ศ.1897(พ.ศ.2440) ได้สร้างความระแวงให้กับรัฐบาลอังกฤษมาก ว่ารัฐบาลรุสเซียอาจจะกำลังดำเนินการที่จะขอสัมปทานเกาะใดเกาะหนึ่งในคาบสมุทรมลายูจากรัฐบาลไทยเพื่อสร้างสถานีเชื้อเพลิง อันเป็นแผนการที่รัฐบาลรุสเซียเคยดำริมาหลายครั้งในระหว่างครึ่งหลังของคริสตศตวรรษที่ 19 รัฐบาลอังกฤษไม่เพียงกลัวว่าสถานีเชื้อเพลิงของรุสเซียจะช่วยให้ดุลย์อำนาจของรัฐบาลรุสเซียในเอเชียตะวันออกไกลดีขึ้น และเสริมสร้างอิทธิพลทางการเมืองในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังเกรงว่าสถานีเชื้อเพลิงดังกล่าวจะทำให้ผลประโยชน์ของรัฐบาลอังกฤษในมลายูและส่วนอื่น ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกคุกคามจากรัฐบาลรุสเซียด้วย รัฐบาลอังกฤษจึงได้ให้ความสนใจต่อความเคลื่อนไหวของรัฐบาลรุสเซียและท่าทีของรัฐบาลไทยที่มีต่อปัญหาดังกล่าว ดังลายพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ อรรคราชทูตไทยที่กรุงลอนดอน ว่า

> "เมื่อ [พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว] กลับมาถึงกรุงเทพฯ ไม่ช้านัก ราวสามเดือนกระมัง [ประมาณเดือนมีนาคม ค.ศ.1898 (พ.ศ.2440)] มิสเตอร์เกรฟวิล [หรือนายเกรวิลล์ อรรคราชทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ] ก็มาพูดที่เจ้าพระยาอภัยราชาว่าได้รับหนังสือจากฟอแรนออฟฟิศ [Foreign Office หรือกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ] เป็นโปรเวต ให้คอยสืบสวนในเรื่องรัสเซียจะขอที่บรรทุกถ่าน [Coaling Station หรือสถานีเชื้อเพลิง]

---

[1] พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี.., "Russia and Siam: No Treaty Forbids a Russian Coaling Station," เอกสารผนวกใน "พระราชหัตถเลขาถึงพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์," บางปะอิน, 27 ตุลาคม ร.ศ.177, หน้า 290.

> ฤาไม่... เมื่ออุปทูตรัสเซีย [นายโอลารอฟสกี] มาถึง...
> มิสเตอร์เกรฟวิลก็มาถามที่กรมหลวง [เทวะวงศวโรปการ]
> แลพบใครที่รู้จักก็จับตัวสบถแทบทุกคน...[1]

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า รัฐบาลรุสเซียเองก็มีความประสงค์ที่จะสร้างสถานีเชื้อเพลิงในบริเวณดังกล่าวข้างต้น แต่ดูเหมือนว่า รัฐบาลรุสเซียตระหนักดีว่าการขอสัมปทานจากรัฐบาลไทยโดยตรงเพื่อสร้างสถานีเชื้อเพลิงคงเป็นไปไม่ได้ในขณะนั้น เพราะท่าทีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในระหว่างที่ทูลปรึกษาปัญหาทางการเมืองของรัฐบาลไทย กับพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 นั้นแสดงออกให้เห็นชัดว่า พระองค์ไม่ปรารถนาที่จะสร้างสถานการณ์ใด ๆ อันจะเป็นสาเหตุชักนำให้รัฐบาลอังกฤษคุกคามต่อฐานะของประเทศไทยมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้สัมปทานแก่รัฐบาลรุสเซียในแหลมมลายู ซึ่งจะทำให้รัฐบาลอังกฤษใช้เป็นข้ออ้างในการยึดครองดินแดนในบริเวณนั้นทั้งหมด ดังเช่นกับที่รัฐบาลอังกฤษได้ดำเนินการกับพม่าก่อนหน้านั้น ดังนั้น จึงไม่ปรากฏว่าทั้งพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 รัฐบาลรุสเซีย หรือแม้แต่นายโอลารอฟสกี "ปริปากถาและเลียมอ้อมค้อมแต่สักครั้งหนึ่งเลย อย่าว่าแต่พูดตรง ๆ"[2]

แต่แม้ว่ารัฐบาลไทยโดยกรมหลวงเทวะวงศวโรปการจะได้ยืนยันต่ออรรคราชทูตอังกฤษอย่างแข็งขันว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่เคยให้สัญญากับพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ที่จะให้สัมปทานหรือสิทธิใด ๆ ในประเทศไทยเป็นพิเศษแก่รัฐบาลรุสเซีย รวมทั้งในเรื่องสถานีเชื้อเพลิงก็ตาม[3] ความเคลื่อนไหวของนายโอลารอฟสกีและอิทธิพลที่นายโอลารอฟสกีมีอยู่ในพระราชสำนักและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทยบางกลุ่ม และประการสำคัญ การที่หนังสือพิมพ์หลายฉบับในประเทศอังกฤษได้เสนอข่าวอ้างว่า คณะทูตพิเศษของรัฐบาลไทย ซึ่งหมายถึงเจ้าพระยาอภัยราชาที่กำลังจะเดินทางไปกรุงเซนต์ปีเตอร์สเบอร์กนั้น

---

[1] เพิ่งอ้าง, "พระราชหัตถเลขาถึงพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์," บางปะอิน, 27 ตุลาคม ร.ศ.117, หน้า 286.

[2] เพิ่งอ้าง, หน้า 287.

[3] FO. 69/182, "Greville-F. Bertie," Private, Bangkok: Oct. 9, 1898.

จะทำการเจรจากับรัฐบาลรุสเซียในเรื่องที่รัฐบาลไทยจะอนุญาตให้รัฐบาลรุสเซียสร้างสถานีเชื้อเพลิงในประเทศไทยในบริเวณแหลมมลายู[1] ก็ได้สร้างความไม่มั่นใจให้แก่นายเกรวิลล์เป็นอย่างยิ่ง และทำให้นายเกรวิลล์เข้าเฝ้าทูลถามความจริงจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ก็ได้ทรงยืนยันคำตอบปฏิเสธของกรมหลวงเทวะวงศวโรปการ[2]

อย่างไรก็ดี การที่รัฐบาลรุสเซียและนายโอลารอฟสกีไม่เคยทาบทามรัฐบาลไทยในเรื่องการขอสัมปทานสำหรับสร้างสถานีเชื้อเพลิง ก็ไม่ได้หมายความว่ารัฐบาลรุสเซียยอมละทิ้งเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญแห่งนี้ อันที่จริง ในระยะแรกที่เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ นายโอลารอฟสกีก็ได้รายงานต่อรัฐบาลของตน เสนอความเห็นที่ว่า ควรจะทำการสนับสนุนให้บริษัทเอกชนชาวรุสเซียเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์และลงทุนทางอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในแหลมมลายูส่วนที่เป็นของรัฐบาลไทย ซึ่งจะเป็นหนทางที่ดีสำหรับที่รัฐบาลรุสเซียจะได้ดำเนินการสร้างสถานีเชื้อเพลิงในบริเวณนั้นในโอกาสต่อไป[3] แต่ภายหลังต่อมา ดูเหมือนว่านายโอลารอฟสกีจะตระหนักดีถึงท่าทีที่แท้จริงของรัฐบาลไทยที่ไม่ปรารถนาจะสร้างปัญหาข้อ

---

[1] พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี..., "Russia and Siam," เอกสารผนวกใน "พระราชหัตถเลขา ถึง พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์," บางปะอิน, 27 ตุลาคม ร.ศ.117, หน้า 288-9.

[2] PKD...II, "Document No. 75: Secret dispatch from the Russian Minister-Resident in Bangkok, A.E. Olarovsky, to M.N. Muravev concerning Chulalongkorn's denial of rumours concerning Russo-Siamese negotiations about the grant to Russia of a port on the Malacca Peninsula, No. 60, dated Bangkok, 25 October(6 November) 1898," pp. 170-1 and FO. 69/189, "Greville-Lord Salisbury," No. 75, Conf., Bangkok: Nov. 4, 1898.

[3] PKD...II, "Document No. 67:...," p. 153.

ขัดแย้งทางการเมืองกับรัฐบาลอังกฤษ ดังนั้น นายโอลารอฟสกีจึงได้หันความสนใจของตน ไปสู่บริเวณหมู่เกาะเล็ก ๆ ทางชายฝั่งทะเลทางด้านตะวันออกของอ่าวไทยที่เป็นของอินโดจีน ฝรั่งเศส ซึ่งความหวังของรุสเซียจะเป็นไปได้ง่ายกว่า

ความพยายามของรัฐบาลรุสเซียที่จะมีสถานีเชื้อเพลิงของตนเองในเอเชียตะวันออก เฉียงใต้เห็นได้ชัดจากการที่นายโอลารอฟสกีได้จ้างวิศวกรนักสำรวจทางธรณีวิทยาผู้หนึ่ง ให้ทำหน้าที่หาบริเวณที่เหมาะสมสำหรับสร้างสถานีเชื้อเพลิง ซึ่งปรากฏว่าวิศวกรผู้นี้ได้แนะนำ เกาะเล็ก ๆ เกาะหนึ่งใกล้เกาะกง (Koh Kong) ของอินโดจีนฝรั่งเศสในอ่าวไทย ซึ่งเป็นที่ที่สันนิษฐานว่าน่าจะมีแหล่งถ่านหินขนาดใหญ่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง นอกจากนั้นยังมีที่จอดพัก สำหรับกองเรือขนาดใหญ่[1] ผลจากการสำรวจครั้งนี้ได้เปลี่ยนแปลงท่าทีของนายโอลารอฟสกี เป็นอย่างมาก ในกลางเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1898 (พ.ศ.2441) นายโอลารอฟสกีได้เข้าเฝ้าและกราบทูลหาบทามเป็นการลับที่จะขอสัมปทานในการขุดคลองตัดผ่านคอคอดกระ[2] การทาบทามครั้งนี้ นายโอลารอฟสกีไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะขอสัมปทานการขุดคลองสำหรับรุสเซีย โดยตรง แต่นายโอลารอฟสกีต้องการที่ช่วยให้รัฐบาลฝรั่งเศสได้รับสัมปทานดังกล่าว ซึ่งเป็น โครงการที่รัฐบาลฝรั่งเศสปรารถนามานาน ทั้งนี้ เพื่อขอแลกกับสิทธิในการสร้างสถานี เชื้อเพลิงขึ้นในเกาะที่เลือกไว้แล้วในเขตแดนของฝรั่งเศสเป็นการตอบแทน[3] ไม่ต้องสงสัย เลยว่า การทาบทามของนายโอลารอฟสกีได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลไทย อันเป็นผลเนื่อง มาจากปฏิญญาลับระหว่างรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลไทยฉบับ ค.ศ.1897 (พ.ศ.2439) แต่ นายโอลารอฟสกีดูเหมือนยังเข้าใจผิดว่ารัฐบาลไทยอาจยินยอมให้สัมปทานดังกล่าวถ้าหากว่า รัฐบาลฝรั่งเศสเปลี่ยนแปลงท่าทีจากการคุกคามมาเป็นมิตรมากขึ้น และรวมทั้งลดหย่อนเงื่อนไข เพื่อให้การตกลงปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองที่มีอยู่ยุติลงด้วยดี นายโอลารอฟสกีจึงพยายาม อย่างยิ่งที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลทั้งสอง ดังจะเห็นได้จากแผนการของ

---

[1] PKD...II, "Document No. 72:...," p. 168.

[2] กจช., ร.5 ต.19/10, "กรมหลวงเทวะวงศฯ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," กรุงเทพฯ, 21 กรกฎาคม ร.ศ.117.

[3] PKD...II, "Document No. 72:...," p. 168.

นายโอลารอฟสกีที่ดำเนินการให้นายดูแมร์ ผู้ว่าราชการอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส เดินทางมาเยือนประเทศไทยในกลาง ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442)

ในตอนปลายของคริสตศตวรรษที่ 19 นโยบายของรัฐบาลรุสเซียที่จะขยายอิทธิพลทางการเมืองเข้าไปในภาคเหนือของประเทศจีนและแมนจูเรีย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้กำลังทหารอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ เนื่องมาจากการที่อิทธิพลของเคานต์วิตเต(Count Sergei Witte) รัฐมนตรีว่าการคลังของรุสเซีย ผู้สนับสนุนนโยบายการขยายอิทธิพลโดยอาศัยอุตสาหกรรมและการค้าลดลงอย่างรวดเร็ว รัฐบาลรุสเซียเริ่มเสริมสร้างกำลังทหารทั้งทางบกและทางเรือในบริเวณดังกล่าว รวมทั้งการสร้างฐานทัพเรือขนาดใหญ่ที่เมืองท่าปอร์ตอาเธอร์ ซึ่งรัฐบาลรุสเซียได้ขอบังคับเช่า ไว้ในตอนต้นของ ค.ศ.1898(พ.ศ.2441) ใน ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) กองทหารรุสเซียจำนวนหนึ่งก็ได้เคลื่อนกำลังเข้ายึดครองแมนจูเรียทั้งหมด โดยอ้างสถานการณ์อันเกิดจากขบถนักมวย (The Boxer Rebellion)[1] ท่าทีการเปลี่ยนแปลงนโยบายดังกล่าวของรัฐบาลรุสเซียในเอเชียตะวันออกไกลได้มีผลให้แผนการสร้างสถานีเชื้อเพลิงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับความสนใจจากมหาอำนาจอื่น ๆ มากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในระหว่าง ค.ศ.1900(พ.ศ.2443) ข่าวลือที่ว่านายโอลารอฟสกีกำลังพยายามอย่างเต็มที่ที่จะขอสัมปทานเช่าเกาะบางเกาะในอ่าวไทยเพื่อสร้างสถานีเชื้อเพลิงของรัฐบาลรุสเซียโดยร่วมมือกันกับรัฐบาลฝรั่งเศสปรากฏขึ้นตามหน้าหนังสือพิมพ์ที่ออกในประเทศอังกฤษและประเทศรุสเซียอีกครั้งหนึ่ง[2] ข่าวลือข้างต้นดูเหมือนจะมีมูลความจริงอยู่มาก

---

[1]Sumner, op. cit., pp. 12-14.

[2]ข่าวลือดังกล่าวเริ่มด้วยบทความของ นาย ยี.เอ็ม.เคอร์ซอน (G.M. Curzon) นักการเมืองอังกฤษผู้เชี่ยวชาญกิจการทางด้านตะวันออก ในหนังสือพิมพ์โกลบ (the Globe) ที่ออกในกรุงลอนดอน ฉบับวันที่ 8 มกราคม ค.ศ.1900 (พ.ศ.2442) ดูเอกสารผนวกใน กจช., ร.5 ต.41/25. "พระยาประสิทธิศัลการ (อรรคราชทูตไทยที่กรุงลอนดอน) ทูลกรมหลวงเทวะวงศฯ," ที่ 144, ลอนดอน. 13 มกราคม ร.ศ.118. ในเดือนเดียวกัน หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ (the Bangkok Times) ฉบับวันที่ 25 มกราคม ค.ศ.1900

เพราะในตอนต้นของ ค.ศ.1900 (พ.ศ.2442) ก่อนที่จะเดินทางกลับไปราชการที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบอร์ก นายโอลารอฟสกีก็ได้หาโอกาสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเฉพาะหลายครั้ง ในขณะเดียวกันกับที่ได้มีนักสำรวจทางพฤกษศาสตร์จากประเทศเดนมาร์คคณะหนึ่งกำลังทำการสำรวจอยู่ที่ทางเกาะช้างทางตะวันออกของอ่าวไทย ซึ่งกรมหลวงเทวะวงศวโรปการได้ทรงสันนิษฐานว่านักสำรวจคณะนี้คงไม่ได้มีจุดมุ่งหมายทางด้านวิชาการเพียงอย่างเดียว แต่คงจะทำการสำรวจทางยุทธศาสตร์เพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลรุสเซียอีกด้วย พระองค์ได้ทรงยืนยันความเห็นดังกล่าวอีกครั้งหนึ่งเมื่อภายหลังต่อมาได้มีการตีพิมพ์เอกสารรายงานการสำรวจของนักสำรวจคณะนี้ ซึ่งละเอียดละออและเต็มไปด้วยแผนที่ที่เกินกว่าความจำเป็นสำหรับความรู้ทางพฤกษศาสตร์[1]

ความเคลื่อนไหวของนายโอลารอฟสกีและรัฐบาลรุสเซียครั้งนี้ ไม่เพียงสร้างความวิตกให้แก่รัฐบาลอังกฤษเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงรัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งเริ่มจะเข้ามามีบทบาททาง

(พ.ศ.2443) ที่ออกในกรุงเทพฯ ก็ได้คัดข่าวที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์อีฟเวนนิ่งนิวส์ (the Evening News) ที่ออกในประเทศอังกฤษ ดู FOCP/XII, "Stringer (British Chargé d'Affaires in Bangkok)-Lord Salisbury," No. 8 Conf., Bangkok: Feb. 1, 1900 ในเดือนเมษายน หนังสือพิมพ์โนเวีย เวรมเมีย (Novoye Vremya) ที่ออกในกรุงเซนต์ปีเตอร์สเบอร์ก ฉบับวันที่ 9 เมษายน ค.ศ.1900(พ.ศ.2443) ก็ได้เสนอข่าว "Russia France and Germany in Siam," ดูเอกสารผนวกใน กจช., ร.5 ต.41/26, "พระยามหิบาลบริรักษ์ ทูล กรมหลวงเทวะวงศฯ," ที่ 2/3, เซนต์ปีเตอร์สเบอร์ก, 18 เมษายน ร.ศ.119 และในเดือนสิงหาคม หนังสือพิมพ์แมนเชสเตอร์ คูเรียร์ (the Manchester Courier) ที่ออกในประเทศอังกฤษก็เสนอข่าวทำนองนี้อีก ดู กจช., ร.5 ต.41/13, "Press Cutting from Manchester Courier," London: Aug. 24, 1900.

[1] FOCP/XIII, "Archer-Lord Lansdowne," No. 3, Conf., Bangkok: Jan. 8, 1901.

การเมืองอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งยังเป็นคู่แข่งสำคัญของรัฐบาลรุสเซียในการแสวงหาผลประโยชน์ในเอเชียตะวันออกไกล ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) นายอินาคากิ (Inagaki) อรรคราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้เข้าเฝ้าทูลถามข้อเท็จจริงจากกรมหลวงเทวะวงศวโรปการเกี่ยวกับข่าวลือที่ว่ารัฐบาลไทยได้ให้รัฐบาลรุสเซียเช่าเกาะภูเก็ตเพื่อสร้างสถานีเชื้อเพลิง คำยืนยันปฏิเสธของเสนาบดีว่าการต่างประเทศของไทยไม่ได้ทำให้นายอินาคากิคลายความวิตกเท่าไรนัก แม้พระองค์จะได้ให้ความเห็นที่เต็มไปด้วยเหตุผลที่ว่า รัฐบาลรุสเซียมีแนวโน้มที่จะดำเนินการขอสัมปทานเช่าเกาะที่อยู่ตามชายฝั่งอินโดจีนโดยเฉพาะเกาะปูโล คองโดร์ (Poulo Condore) จากรัฐบาลฝรั่งเศสมากกว่าเพราะนายโอลารอฟสกี้ในขณะนั้นก็มีความสนิทสนมกับนายดูแมร์เป็นอย่างดี แต่นายอินาคากิก็ยังเกรงว่ารัฐบาลรุสเซียอาจใช้วิถีทางการเมืองบีบบังคับขอสัมปทานจากรัฐบาลไทย ดังนั้นนายอินาคากิจึงได้เสนอแผนการให้มีการประกันบูรณภาพของประเทศไทยทั้งหมด โดยมหาอำนาจที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้อง ต่ออรรคราชทูตเยอรมันและอังกฤษที่กรุงเทพฯ[1]

ความพยายามของนายโอลารอฟสกี้ไม่มีผลคืบหน้าทั้งในด้านสัมปทานจากรัฐบาลไทยหรือแม้แต่จากรัฐบาลฝรั่งเศส ดูเหมือนว่าใน ค.ศ.1902 (พ.ศ.2445) นายโอลารอฟสกี้ได้พยายามดิ้นรนเป็นครั้งสุดท้ายที่จะขอสัมปทานในการสร้างสถานีเชื้อเพลิงสำหรับกองเรือของรัฐบาลรุสเซียให้ได้ เพราะในเดือนมกราคมของปีนั้น นายโอลารอฟสกี้ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทูลทาบทามเกี่ยวกับสัมปทานขุดคอคอดกระให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสอีกครั้งหนึ่ง[2] หลังจากนั้นแผนการสร้างสถานีเชื้อเพลิงของรัฐบาลรุสเซียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ไม่ได้รับการกล่าวถึงอีกเลย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะนายโอลารอฟสกี้ตระหนักดีว่าแผนการของตนยากที่จะสัมฤทธิ์ผลได้ เมื่อพิจารณาจากอิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียที่กำลังลดลงอย่างรวดเร็วในขณะนั้นในบริเวณภูมิภาคนี้ อันจะกล่าวถึงต่อไป

---

[1]FO. 69/208, "Archer-Lord Lansdowne," No. 76, V. Conf., Bangkok: Nov. 29, 1900.

[2]FO. 69/227, "Tower-Lord Landsdowne," Bangkok: Jan. 10, 1902.

ผลประโยชน์ทางการค้าในประเทศไทย

ในขณะเดียวกัน นายโอลารอฟสกีก็ได้พยายามที่จะสร้างอิทธิพลการค้าขึ้นในประเทศไทย ดังที่เขาได้แนะให้รัฐบาลรุสเซียเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการค้ากับประเทศไทยมาตั้งแต่แรกแล้วว่า อย่างน้อยที่สุด รุสเซียก็สามารถที่จะทำการแข่งขันในด้านการค้าน้ำมันก๊าดกับพ่อค้าชาวอเมริกันได้[1] ผลประโยชน์ทางการค้าในประเทศไทยดูเหมือนว่าจะเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจจากนายโอลารอฟสกีไม่น้อยไปกว่าความสำคัญของประเทศไทยทางด้านการเมืองและยุทธศาสตร์ ทั้งนี้ เนื่องจากภูมิหลังเดิมของนายโอลารอฟสกีในตำแหน่งกงสุลใหญ่ที่นครนิวยอร์ค ได้ทำให้นายโอลารอฟสกีกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการค้า (first class commercial man) ไปโดยปริยาย และมีผลงานทางด้านบทความทางวิชาการเศรษฐกิจตีพิมพ์อยู่ในวารสารชั้นนำในกรุงเซนต์ปีเตอร์สเบอร์กหลายครั้งมาก่อน[2] ประการสำคัญนายโอลารอฟสกีตระหนักดีว่า ผลประโยชน์ทางการค้าจะมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนอิทธิพลทางด้านการเมือง ในขณะเดียวกัน นายโอลารอฟสกีก็มีความเชื่อมั่นอย่างแน่นแฟ้นว่าสำหรับในกรณีของประเทศไทย เมื่อฐานะทางการค้ามั่นคงขึ้น อิทธิพลทางการเมืองก็ย่อมจะต้องมีมาโดยอัตโนมัติ ทั้งนี้เนื่องจากว่า "สยามก็เฉกเช่นเดียวกันกับประชาชาติทางตะวันออกอื่น ๆ ที่มักจะให้ความสนับสนุนฝ่ายที่มีอิทธิพลทางการค้า"[3] ด้วยความเชื่อมั่นดังกล่าว

---

[1] PKD...II, "Document No. 64:...," p. 148.

[2] FO. 69/182, "Siam and Russia: the Alleged Coaling Station (from a Correspondent of the Straits Times)," Siam Free Press, Bangkok: Nov. 8, 1898(Inclosure in "Greville-Lord Salisbury," No. 81, Conf., Bangkok: Nov. 15, 1898.)

[3] PKD...II, "Document No. 118: Secret dispatch from A.E. Olarovsky to the Minister of Foreign Affaires, V.N. Lamsdorf, about growing German penetration of Siam, No. 10, dated Bangkok: 24 May (6 June) 1901," p. 234.

นายโอลารอฟสกีจึงมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องสร้างความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศทั้งสอง และขยายตลาดการค้าของรุสเซียขึ้นในประเทศไทย ดังนั้น แม้ว่าในระยะแรก ๆ รัฐบาลรุสเซียจะไม่ได้ให้ความสนใจต่อแผนการที่จะเปิดดำเนินการค้ากับประเทศไทยอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จากท่าทีอันเฉยเมยต่อข้อเสนอของนายโอลารอฟสกีในเรื่องสนธิสัญญาทางไมตรีและปฏิญญาทางการค้าในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1898 (พ.ศ.2441) แต่นายโอลารอฟสกีก็หาได้ละโอกาสที่จะเข้ามามีบทบาทและสร้างอิทธิพลทางการค้าขึ้นในประเทศไทยไม่ ดังปรากฏว่า ในระยะแรกที่เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ นายโอลารอฟสกีก็ได้ทำการเสนอแนะให้รัฐบาลไทยจัดตั้งธนาคารชาติ (the National Bank) ที่อยู่ภายใต้ความช่วยเหลือของรัฐบาลรุสเซีย ซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่าธนาคารดังกล่าวจะทำให้รัฐบาลรุสเซียสามารถควบคุมนโยบายทางการคลัง การค้าภายในและการค้าภายนอกของรัฐบาลไทยได้ แม้ว่าข้อเสนอแนะของนายโอลารอฟสกีนี้จะไม่เป็นผลสำเร็จ แต่การที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทยหลายท่านได้แสดงความสนับสนุนข้อเสนอนี้อย่างเปิดเผย ก็ได้ทำให้บรรดาพ่อค้าชาวอังกฤษเริ่มตระหนักดีถึงอิทธิพลของรัฐบาลรุสเซียที่อาจจะเข้ามามีบทบาททางการค้าและเศรษฐกิจอยู่ในประเทศไทย อันเป็นการกระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์ของอังกฤษในประเทศไทยอย่างแน่นอน[1]

อิทธิพลทางการค้าของรุสเซียในประเทศไทยในระยะแรกมีอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้เนื่องจากว่าใน ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442) นายโอลารอฟสกีได้รับหน้าที่กงสุลผู้ดูแลรักษาผลประโยชน์ของชาวเดนมาร์คในประเทศไทยอีกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งทำให้นายโอลารอฟสกีสามารถอาศัยผลประโยชน์ทางการค้าอันมหาศาลของเดนมาร์คที่เป็นรองก็แต่เพียงของอังกฤษและเยอรมัน เป็นเครื่องสนับสนุนอิทธิพลทางการค้าของรุสเซีย นอกไปจากนั้น นายโอลารอฟสกียังได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญอยู่ในบริษัทอีสท์เอเชียติค (East Asiatic) อันเป็นบริษัทการค้าของชาวเดนมาร์คที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยบริษัทหนึ่ง โดยให้การสนับสนุนในด้านเงินทุน ไม่นานต่อมา ครึ่งหนึ่งของจำนวนเรือสินค้าของบริษัทดังกล่าวที่เดินอยู่ในเส้นทางระหว่างกรุงเทพฯ และเมืองท่าต่าง ๆ ทั่วโลก ก็ได้กลายมาเป็นเรือที่อยู่ภายใต้ธงของรุสเซีย ซึ่งทำให้การขยายตัวทาง

---

[1] FO. 69/182, "Greville-Lord Salisbury," No. 53, Conf., Bangkok: Aug. 19, 1898.

การค้าระหว่างประเทศทั้งสองมีความหวังมากขึ้น ดังนั้น เพื่อเป็นการเสริมสร้างอิทธิพลทางการค้าของรุสเซียในประเทศไทยให้มั่นคงยิ่งขึ้น นายโอลารอฟสกีจึงได้พยายามที่จะชักนำให้ธนาคารรุสเซีย-จีน เข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจอยู่ในประเทศไทย โดยให้ทำหน้าที่แสวงหาแหล่งเงินทุนสำหรับโครงการเงินกู้ต่างประเทศของรัฐบาลไทย[1] ข้อเสนอของนายโอลารอฟสกีไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาลรุสเซีย ซึ่งน่าจะเป็นเพราะว่ารัฐบาลรุสเซียในขณะนั้นให้ความสนใจต่อผลประโยชน์ในเอเชียตะวันออกไกลมากกว่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนั้น ธนาคารรุสเซีย-จีนก็กำลังมีภาระหนักในด้านการลงทุนเกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟอยู่ในแมนจูเรีย ซึ่งจะให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและอิทธิพลทางการเมืองแก่รัฐบาลรุสเซียเป็นกอบเป็นกำมากกว่า แต่ด้วยความพยายามของนายโอลารอฟสกีที่ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จทางการค้าของเยอรมันในประเทศไทย ซึ่งมีส่วนทำให้รัฐบาลเยอรมันสามารถเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองที่มั่นคงได้ และกำลังขยายตัวอยู่ตลอดเวลาจนอาจจะกระทบกระเทือนถึงอิทธิพลของรุสเซียได้นั้น ใน ค.ศ.1901 (พ.ศ.2444) อย่างน้อยที่สุดกระทรวงการต่างประเทศรุสเซียก็ได้แสดงความสนใจต่อผลประโยชน์ทางการค้าของรุสเซียในประเทศไทยอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก เพราะเคานต์เลมสดอร์ฟ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของรุสเซียได้ยื่นบันทึกต่อเคานต์วิตเต รัฐมนตรีว่าการคลัง เพื่อเสนอแนะแผนการและผลประโยชน์ทางการเมืองที่รัฐบาลรุสเซียจะได้รับจากการขยายอิทธิพลทางการค้าและเศรษฐกิจเข้าไปในประเทศไทยตามที่นายโอลารอฟสกีได้รายงานไว้ ซึ่งเคานต์แลมสดอร์ฟเห็นว่าเป็นแผนการที่น่าสนใจที่จะเริ่ม "พัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้าของเรากับสยามเท่าที่จะทำได้โดยความช่วยเหลือจากรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลเดนมาร์คถ้าจำเป็น"[2]

---

[1] PKD...II, "Document No. 82: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev about British policy in Siam, No. 12, dated Bangkok, 22 May (3 June) 1899," p. 183.

[2] PKD...II, footnote No. 283, p. 440 and "Document No. 119: Letter from V.N. Lamzdorf to L.P. Urusov about the policy of foreign powers in Siam, No. 685, dated St. Petersburg, 6(19) July 1901," P. 235.

อย่างไรก็ดี ดูเหมือนว่าการค้ากับประเทศไทยไม่เป็นที่สนใจของรัฐบาลรุสเซียและพ่อค้าเอกชนชาวรุสเซียอย่างแท้จริง เพราะจำนวนพ่อค้าชาวรุสเซียในกรุงเทพฯ ไม่ได้เพิ่มขึ้นอย่างเป็นที่น่าพอใจนัก ปฏิญญาระหว่างรัฐบาลรุสเซียและรัฐบาลไทยฉบับ ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442) ที่นายโอลารอฟสกีพยายามผลักดันให้มีขึ้นจนเป็นผลสำเร็จนั้น ไม่ได้บรรลุจุดประสงค์ของนายโอลารอฟสกีที่จะให้สนองผลประโยชน์ในการส่งเสริมการค้าของชาวรุสเซียในประเทศไทยแต่อย่างไร แม้ว่าในระหว่างระยะนั้นจะเป็นระยะที่ประเทศรุสเซียกำลังขยายตัวทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวาง ซึ่งปฏิญญาฉบับข้างต้นน่าจะเป็นผลดีต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการค้ากับประเทศไทยอยู่มาก ในประเด็นที่ว่าให้โอกาสในการแข่งขันสินค้าจากมหาอำนาจอื่น ๆ ด้วยสิทธิที่เท่าเทียมกัน

ในระหว่าง ค.ศ.1898 ถึง 1900 (พ.ศ.2441-2443) สินค้าสำคัญของรุสเซียที่ส่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทยที่ขึ้นหน้าขึ้นตาที่สุดก็มีเพียงน้ำมันก๊าด ซึ่งต้องประสบกับปัญหาทางด้านต้นทุนจำหน่าย ทำให้การแข่งขันกับน้ำมันก๊าดของสหรัฐอเมริกาไม่ดีเท่าที่ควร[1] สินค้าไทยที่พ่อค้ารุสเซียสั่งซื้อเข้าประเทศมีข้าวและไม้สัก แต่ก็เป็นการสั่งซื้อผ่านจากเมืองท่าของอังกฤษอีกต่อหนึ่ง[2] ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศรุสเซียในขณะนั้นไม่ได้ทำการติดต่อกันโดยตรงระหว่างพ่อค้าของทั้งสองประเทศ นอกจากนั้น จากการเปิดเผยของนายโอลารอฟสกีใน ค.ศ.1907 (พ.ศ.2450) พ่อค้าชาวรุสเซียในกรุงเทพฯ มีอยู่เพียงสามคน และไม่ปรากฏว่ามีการค้าระหว่างประเทศทั้งสองอย่างจริงจัง ทั้งที่นายโอลารอฟสกีพยายามที่จะหาทางสนับสนุนและส่งเสริมแนะนำตลาดการค้าในประเทศไทยด้วยการเดินทางไปแสดงปาฐกถาตามสมาคมการค้าและอุตสาหกรรมต่าง ๆ ของรุสเซีย อุปสรรคสำคัญในการสถาปนาการค้าระหว่างประเทศทั้งสองในความเห็นของนายโอลารอฟสกีก็คือ ระบบกำแพงภาษีสินค้าเข้าของรุสเซียได้ทำให้พ่อค้าชาวรุสเซียเล็งเห็นผลประโยชน์ของตลาดการค้าภายในประเทศรุสเซียมากกว่าที่จะเสี่ยงลงทุนส่งสินค้าของตนออกไปเปิดตลาด

---

[1] PKD...II, footnote No. 252, p. 437.

[2] PKD...II, "Document No. 94: Note from A.D. Kalmikov on Siam, dated no later than 19 April (2 May) 1901," p. 199.

ภายนอกประเทศ[1]

อิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียในประเทศไทย

ในระยะแรกของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างรัฐบาลรุสเซียและรัฐบาลไทย อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทยทำให้รัฐบาลอังกฤษวิตกเป็นอย่างมากว่าจะขัดขวางและคุกคามผลประโยชน์ของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากบทบาทของรัฐบาลรุสเซียในการไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองและปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย ในระยะเวลาดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างการเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยและนายเดอฟรองส์ อรรคราชทูตผู้เป็นผู้แทนในการเจรจาของรัฐบาลฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1898 (พ.ศ.2441) นั้น นายโอลารอฟสกีได้ทำหน้าที่เป็นเสมือนหนึ่งที่ปรึกษาของรัฐบาลไทยในการเจรจาครั้งนั้นอย่างใกล้ชิด ร่างหนังสือของรัฐบาลไทยที่ได้โต้ตอบกับนายเดอฟรองส์มักจะต้องส่งผ่านให้นายโอลารอฟสกี เพื่อขอความเห็น และรัฐบาลไทยก็ได้แจ้งผลของการเจรจากับนายเดอฟรองส์ให้นายโอลารอฟสกีทราบเป็นระยะอยู่ตลอดเวลา ดังที่กรมหลวงเทวะวงศวโรปการได้ทรงสัญญาไว้กับนายโอลารอฟสกี[2] รัฐบาลไทยดูเหมือนว่าจะให้ความเชื่อถือต่อ

---

[1] กจช., ร.5 ต.49/24, "An Interview with Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary to Siam, A.E. Olarovsky," Berjevija Vodomosti(Evening News), St. Petersburg: Friday 13/20 January, 1907 (Copy of translation No. 6133).

[2] PKD...II, "Document No. 69: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev concerning the Note of the Siamese Minister of Foreign Affaires, Prince Devawongse, to the French Ambassador [sic] in Siam, A. Defrance, No. 47, dated Bangkok, 23 June (5 July) 1898," p. 161.

นายโอลารอฟสกีมาก เพราะความเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาการเจรจาครั้งนี้ล้วนแต่เป็นที่เห็นชอบและปฏิบัติตามของรัฐบาลไทย เป็นต้นว่า ข้อเสนอที่จะให้มีการตั้งคณะกรรมาธิการผสมสามชาติเพื่อสำรวจจำนวนคนในบังคับของฝรั่งเศสในบริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่เป็นของไทย ความเห็นที่ให้ยุติการเจรจากับนายเดอฟรองส์ที่กรุงเทพฯ ในตอนปลาย ค.ศ.1898 (พ.ศ.2441) โดยให้ย้ายไปดำเนินการที่กรุงปารีส และรวมทั้งข้อเสนอที่ให้ยกเขตแดนเมืองหลวงพระบางที่อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส เพื่อแลกกับการที่รัฐบาลฝรั่งเศสจะคืนเมืองจันทบุรีให้แก่รัฐบาลไทยในระหว่างที่นายดูแมร์เดินทางมาเฝ้าและทูลปรึกษาปัญหาทางการเมืองกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเดือนเมษายน ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442)

นอกไปจากนั้น อิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียในระยะแรกยังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลไทยได้ทาบทามขอนายทหารบกและเรือชาวรุสเซียเข้าทำหน้าที่ในกองทหารประจำการที่รัฐบาลไทยดำริจะตั้งขึ้นใหม่ในเดือนกันยายน ค.ศ.1898(พ.ศ.2441) และการทาบทามขอข้าราชการพลเรือนของรุสเซียเข้ามาช่วยทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายของรัฐบาลไทย การตัดสินใจทาบทามของรัฐบาลไทยในประเด็นแรกชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของนายโอลารอฟสกีและความนิยมรุสเซียในกองทัพบกและกองทัพเรือของไทยในขณะนั้น กรมหมื่นปราบปรปักษ์ผู้บัญชาการกองทัพเรือไทยทรงเคยเป็นพระอภิบาลของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถมาก่อนที่พระองค์จะเสด็จไปทรงรับการศึกษาวิชาการทหารที่ประเทศรุสเซีย การที่พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 แสดงความเมตตาและเอาพระทัยใส่เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถเป็นอย่างดี มีส่วนสร้างความนิยมรุสเซียแก่กรมหมื่นปราบปรปักษ์ไม่น้อย และพระองค์ก็ได้ให้ความช่วยเหลือแก่นายโอลารอฟสกีทุกประการนับแต่ที่นายโอลารอฟสกีเดินทางมาถึงประเทศไทย นายเกรวิลล์ อรรคราชทูตอังกฤษก็ยอมรับว่า พระองค์ทรงมีความสนิทสนมเป็นพิเศษกับนายโอลารอฟสกี[1] นอกจากนั้นในกองทัพเรือไทยในขณะนั้นก็มีนายทหารเรือชาวเดนมาร์ครับราชการอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งนายทหารเรือเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะนิยมรุสเซีย ทั้งนี้เนื่องมรจากความสัมพันธ์ทางพระราชวงศ์

---

[1]FO. 69/182, "Greville-F. Bertie," Private, Bangkok: Oct. 8, 1898.

ระหว่างราชวงศ์ของเดนมาร์คและราชวงศ์ของรุสเซีย สำหรับในกองทัพบกไทยนั้น พระองค์เจ้าจิระประวัติวรเดช ซึ่งรับราชการตำแหน่งสำคัญอยู่ในกองทัพบกในขณะนั้น ก็เป็นผู้ที่ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาการทหารจากประเทศเดนมาร์ค ในระหว่างที่ทรงศึกษาและประทับอยู่ในราชสำนักของเดนมาร์คนั้น พระองค์ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระเจ้าชาร์นิโคลัสที่ 2 อย่างใกล้ชิด และทรงมีความสนิทสนมกับพระเจ้าชาร์นิโคลัสที่ 2 และพระราชวงศ์ของรุสเซียเป็นอย่างดี เมื่อนายโอลารอฟสกีเดินทางมารับตำแหน่งอุปทูตที่กรุงเทพฯ พระองค์เจ้าจิระประวัติวรเดชจึงเป็นพระราชวงศ์ไทยอีกพระองค์หนึ่งที่นายโอลารอฟสกีพยายามหาโอกาสที่จะเข้าไปทำความคุ้นเคย ดูเหมือนว่าพระองค์ก็ได้ประทานความสนิทสนมแก่นายโอลารอฟสกีเป็นอย่างดี ดังที่พระองค์ได้เสด็จไปเสวยพระกระยาหารร่วมกับนายโอลารอฟสกีตามที่อรรคราชทูตอังกฤษได้รายงานไว้[1] ภูมิหลังทางการศึกษาและความใกล้ชิดกับพระราชวงศ์ของรุสเซียทำให้พอที่จะคาดได้ว่า พระองค์เจ้าจิระประวัติวรเดชในขณะนั้นก็ทรงมีความนิยมรุสเซียอยู่ไม่น้อย ความนิยมรุสเซียและการที่นายโอลารอฟสกีมีโอกาสเข้าเฝ้าบุคคลสำคัญของกองทัพไทยทั้งสองพระองค์นี้อยู่เสมอ จึงน่าที่จะเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันให้รัฐบาลไทยตัดสินใจทาบทามรัฐบาลรุสเซียข้างต้น ในส่วนการตัดสินใจประเด็นหลังนั้น ก็แสดงให้เห็นถึงการที่รัฐบาลไทยยอมรับความสำคัญของรุสเซียในปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย

อย่างไรก็ดี อิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียในประเทศไทยในระยะแรก นอกเหนือไปจากในปัญหาที่เกี่ยวกับการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสแล้ว ส่วนใหญ่ก็ถูกจำกัดขอบเขตเฉพาะกลุ่มที่ต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษในคณะรัฐบาลไทยเท่านั้นที่แสดงที่ท่าสนับสนุนบทบาทของนายโอลารอฟสกี โดยเฉพาะกรมหมื่นปราบปรปักษ์ แต่กรมหมื่นปราบปรปักษ์ก็ทรงเป็นผู้ที่ไร้บทบาททางการเมืองที่แท้จริง และไร้บทบาทในการกำหนดนโยบายทางการต่างประเทศ แม้ว่าพระองค์จะทรงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากอยู่ในราชสำนัก และทรงเป็นผู้ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความเคารพอย่างสูงในฐานะของพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ การที่กรมหมื่นปราบปรปักษ์

---

[1] FO. 69/182, "Greville-Lord Salisbury," No. 67, Conf., Bangkok: Sept. 29, 1898.

ทรงเป็นผู้ที่ไม่มีอิทธิพลที่แท้จริงในทางการเมือง จึงทำให้พลังของกลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษมีอยู่ไม่มากนัก และเกือบจะไร้บทบาทในการยับยั้งการขยายตัวของอิทธิพลทางการเมืองของอังกฤษในประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากการที่อังกฤษสามารถเข้ามามีอิทธิพลทางด้านนโยบายการคลังของรัฐบาลไทยอีกด้านหนึ่ง เมื่อปรากฏว่าในตอนปลาย ค.ศ.1898 (พ.ศ.2441) รัฐบาลไทยได้ดำเนินการจ้างนายริเวต คาร์แนค (Rivett Carnac) ข้าราชการอาณานิคมชาวอังกฤษในพม่า เข้ามาทำหน้าที่ที่ปรึกษาทางการคลัง ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ความสนับสนุนจากกลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษในระยะแรกมีความหมายต่อการส่งเสริมอิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียในประเทศไทยน้อยกว่าที่ควร

ในขณะเดียวกัน นายโอลารอฟสกีก็ไม่สามารถสร้างความนิยมขึ้นในกลุ่มผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายทางการเมืองของรัฐบาลไทย ซึ่งส่วนมากเป็นผู้สนับสนุนนโยบายนิยมอังกฤษ ทั้งนี้ ไม่เพียงเป็นเพราะนโยบายที่ต่างกันเท่านั้น แต่ยังเป็นเพราะนายโอลารอฟสกีขาดบุคลิกภาพของนักการทูต ซึ่งทำให้เป็นที่รังเกียจของบุคคลสำคัญในกลุ่มนี้บางคน เป็นต้นว่า เจ้าพระยาอภัยราชา[1] นอกไปจากนั้น การที่รัฐบาลรุสเซียไม่อาจสนองการทาบทามของรัฐบาลไทยในเรื่องการยืมตัวนายทหารบกและเรือและข้าราชการพลเรือน ยังมีผลกระทบกระเทือนถึงแผนการสร้างความมั่นคงให้แก่อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทย ซึ่งทำให้แผนการของนายโอลารอฟสกีต้องล้มเหลวลงอีกด้วย

ในระหว่าง ค.ศ.1899(พ.ศ.2442) อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียที่มีอยู่บ้างในระยะแรกเริ่มลดลง ดังจะเห็นได้จากการที่นายโอลารอฟสกีจำต้องยุติบทบาทของตนที่เข้าแทรกแซง ในด้านการปกครองภายในของรัฐบาลไทยในเรื่องที่เกี่ยวกับสภานครบาลของกรุงเทพฯ ที่นายโอลารอฟสกีเคยเสนอไว้ในตอนต้นของ ค.ศ.1899 (พ.ศ.2441) การที่อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียลดลงครั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการสิ้นพระชนม์ของกรมหมื่นปราบปรปักษ์ ผู้นำของกลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษในตอนกลางปีนั้น ซึ่งแม้ว่ากรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสนาบดีว่าการมหาดไทย ผู้นำอีกคนหนึ่งของกลุ่มดังกล่าว จะยังคงมีท่าทีสนับสนุนรัฐบาลรุสเซียอยู่ อันเนื่องมาจากการที่พระองค์เคยเสด็จเยือนประเทศรุสเซีย

---

[1]FO. 69/182, "Greville-Lord Salisbury," No. 53, Conf., Bangkok: Aug. 19, 1898.

มาก่อน และทรงสนิทสนมคุ้นเคยกับพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 เป็นอย่างดี แต่นายโอลารอฟสกีก็ยอมรับในรายงานที่เสนอต่อรัฐบาลของตนว่า

> กรมหมื่นดำรงราชานุภาพในขณะนั้นยังมีอิทธิพลต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวน้อยกว่ากรมหมื่นปราบปรปักษ์มาก ทั้งพระองค์ยังไม่กล้าที่จะขัดแย้งโดยตรงกับกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีว่าการนครบาล กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ และพระองค์เจ้าระพีพัฒนศักดิ์ เสนาบดีว่าการยุติธรรม [ซึ่งเป็นกลุ่มสนับสนุนนโยบายนิยมอังกฤษ] และพระองค์ก็ไม่คอยเต็มพระทัยที่จะนำชาวเจ้าเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเฉพาะ [โดยไม่ต้องผ่านกระทรวงการต่างประเทศเหมือนเมื่อครั้งกรมหมื่นปราบปรปักษ์ยังมีพระชนม์ชีพอยู่] [1]

กรณีที่นายโดช ที่ปรึกษากฎหมายชาวเบลเยี่ยมของรัฐบาลไทย ถูกนายโอลารอฟสกีกล่าวหาว่าหมิ่นประมาทประเทศรุสเซีย ก็มีส่วนทำให้ฐานะส่วนตัวของนายโอลารอฟสกีในประเทศไทยถูกกระทบกระเทือนไปด้วยเป็นอย่างมาก เพราะกรณีดังกล่าวได้กลายเป็นความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างนายโอลารอฟสกีกับรัฐบาลไทย ข้อกล่าวหาของนายโอลารอฟสกีเป็นข้อกล่าวหาที่ไร้หลักฐานที่มีเหตุผลพอสมควร ซึ่งรัฐบาลไทยก็พยายามอย่างยิ่งที่จะให้กรณีดังกล่าวยุติลงด้วยดี แต่นายโอลารอฟสกีก็ได้พยายามที่จะบีบบังคับให้รัฐบาลไทยปลดนายโดชออกจากตำแหน่ง และยังเรียกร้องให้ประธานศาลต่างประเทศของรัฐบาลไทย หรือเสนาบดีว่าการยุติธรรม หรือเสนาบดีว่าการต่างประเทศ คนใดคนหนึ่งทำการขอขมารัฐบาลรุสเซียในกรณีที่ศาลต่างประเทศไม่ยอมรับพิจารณาคดีที่ฟ้องในบังคับของรุสเซียนำขึ้นฟ้องร้องต่อศาลนี้ [2]

---

[1] PKD...II, "Document No. 85: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev concerning the influence of France, Great Britain and Russia in Siam, No. 22, dated Bangkok, 15(27) September 1899," p.186.

[2] กจช., ร.5 ต.5.1/11, "Olarovsky-Prince Devawongse," Bangkok: May 28, 1899.

ข้อเรียกร้องของนายโอลารอฟสกีนับว่าเป็นการเกินกว่าเหตุ และทำให้การเจรจาระหว่างนายโอลารอฟสกีและรัฐบาลไทยในประเด็นดังกล่าวบานปลายและยืดเยื้อออกไปอีกอย่างที่เกือบไม่มีทางว่าจะยุติลงได้ด้วยดี ท่าทีของนายโอลารอฟสกีในระหว่างการเจรจาครั้งนี้ก้าวร้าวขึ้นทุกขณะ ดังที่เจ้าพระยาอภัยราชาได้ทูลต่อกรมหลวงเทวะวงศวโรปการว่า ท่าทีของนายโอลารอฟสกีที่แสดงต่อพระองค์นั้นเป็นการ "ละเมิดต่อจรรยาของนักการทูต และเป็นการไร้มรรยาท"[1] นอกจากนั้น นายโอลารอฟสกียังได้ทำการข่มขู่รัฐบาลไทยด้วยว่าจะส่งรายงานเรื่องราวทั้งหมดต่อรัฐบาลรุสเซีย เพื่อให้รัฐบาลรุสเซียทำการประท้วงรัฐบาลไทยอย่างเป็นทางการ การข่มขู่ของนายโอลารอฟสกีก็เพื่อที่จะบีบบังคับให้รัฐบาลไทยปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของตนโดยเร็วที่สุด ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การข่มขู่ครั้งนี้ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลไทยเป็นอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองซึ่งเคยพยายามที่จะรักษาไมตรีกับนายโอลารอฟสกีในฐานะที่พระองค์มีความสัมพันธ์อันดีอยู่กับพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ก็ดูเหมือนจะทรงไม่พอพระทัยในท่าทีของนายโอลารอฟสกีครั้งนี้ด้วย เพราะพระองค์ปฏิเสธคำทูลของนายโอลารอฟสกีที่จะขอยุติเรื่องราวในกรณีของนายโดชโดยจะขอหนังสือโต้ตอบที่จะเป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่านายโอลารอฟสกีเป็นฝ่ายก้าวร้าวรัฐบาลไทยทั้งหมดคืน และพระองค์ก็ทรงเห็นชอบกับพระดำริของกรมหลวงเทวะวงศวโรปการ ที่จะส่งหลักฐานการโต้ตอบทั้งหมดไปให้พระยาสุริยานุวัตรและพระยามหิบาลบริรักษ์ อรรคราชทูตไทยที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบอร์กคนใหม่ เพื่อยื่นเสนอต่อรัฐบาลรุสเซียในกรณีที่นายโอลารอฟสกีจะทำตามคำขู่ของตน[2]

ปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย ซึ่งเคยเป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทยในระยะแรกก็ได้กลายมาเป็นเครื่องบั่นทอนอิทธิพลดังกล่าวในระยะเวลาต่อมา เพราะแม้ว่าสถานการณ์

---

[1] กจช., ร.5 ต.19/12, "Chao Phya Abhai Raja-Prince Devawongse," Bangkok: June 12, 1899.

[2] กบส.กต., 4/1, "กรมหลวงเทวะวงศฯ ถึง พระยามหิบาลบริรักษ์," กรุงเทพฯ, 24 สิงหาคม ร.ศ.118.

โดยทั่วไประหว่างรัฐบาลทั้งสองจะดูเหมือนว่าดีขึ้นกว่าแต่ก่อน โดยเฉพาะภายหลังการมาเยือนของนายดูแมร์ แต่การเจรจาเพื่อยุติปัญหาข้อขัดแย้งข้างต้นก็ไม่อาจเป็นที่ตกลงกันได้ด้วยดี นายโอลารอฟสกีเองก็ตระหนักดีถึงผลที่จะกระทบกระเทือนอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซีย ดังนั้น นายโอลารอฟสกีจึงได้พยายามที่จะหาทางให้มีการเจรจาระหว่างนายดูแมร์และรัฐบาลไทยขึ้นที่กรุงเทพฯ แทนการเจรจาที่กรุงปารีส เพราะเมื่อพิจารณาดูจากข้อตกลงอย่างไม่เป็นทางการระหว่างนายดูแมร์และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเดือนเมษายน ค.ศ.1899(พ.ศ.2442) แล้ว ก็เห็นได้ว่ามีความหวังที่จะยุติปัญหาข้อขัดแย้งได้เร็วขึ้น อย่างไรก็ดี การดำเนินการโดยพลการของนายโอลารอฟสกีในเรื่องการทาบทามให้นายดูแมร์เดินทางมาเยือนประเทศไทย และรวมทั้งท่าที่ก้าวร้าวต่อกรมหลวงเทวะวงศวโรปการในเรื่องที่เกี่ยวกับนายโดช ก็ได้ทำให้รัฐบาลไทยโดยเฉพาะกรมหลวงเทวะวงศวโรปการลดความเชื่อถือที่เคยมีต่อนายโอลารอฟสกีลงมาก ซึ่งทำให้ความพยายามของนายโอลารอฟสกีข้างต้นไม่เป็นผล

การตัดสินใจของรัฐบาลฝรั่งเศสที่ส่งนายเดอฟรองส์เดินทางกลับเข้ามาทำการเจรจากับรัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ ทำให้ฐานะของนายโอลารอฟสกีเลวลงอีก เพราะก่อนหน้าที่นายเดอฟรองส์จะเดินทางมาถึง นายโอลารอฟสกีได้เฝ้าและกราบทูลต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามที่ได้รับการยืนยันจากนายดูแมร์ทางโทรเลขว่า นายเดอฟรองส์จะเจรจากับรัฐบาลไทยโดยยึดหลักการในข้อตกลงที่นายดูแมร์ได้สัญญาไว้กับพระองค์[1] แต่เมื่อนายเดอฟรองส์เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ นายเดอฟรองส์กลับยื่นเงื่อนไขที่รัฐบาลไทยยอมรับไม่ได้ และการเจรจาระหว่างทั้งสองฝ่ายในภายหลังก็ต้องล้มเหลว ลงอีกครั้งหนึ่ง

ในขณะเดียวกัน ผลจากความพยายามของนายโอลารอฟสกีที่จะให้นายเดอฟรองส์ยอมรับหลักการของนายดูแมร์ ก็ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่นายเดอฟรองส์และนักการเมืองกลุ่มอาณานิคมนิยมของฝรั่งเศสในอินโดจีนเป็นอย่างมาก เพราะนักการเมืองเหล่านี้เห็นว่าหลักการในข้อตกลงที่จะให้ถอนกำลังยึดครองออกจากเมืองท่าจันทบุรีนั้นเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์และอิทธิพลทางการเมืองของฝรั่งเศสในอินโดจีนจากการคุกคามของรัฐบาลอังกฤษ

---

[1] PKD...II, "Document No. 85:...," p. 188.

ความพยายามของนายโอลารอฟสกีจึงเป็นที่สงสัยของนักการเมืองเหล่านี้ว่าเป็นการเข้าข้างเพื่อหวังที่จะแสวงหาผลประโยชน์ในประเทศไทยให้แก่รัฐบาลรุสเซีย ดังบทความในหนังสือพิมพ์คูริเอร์ ไดฟง (Courrier d'Haiphong) ที่ออกในเมืองไฮฟอง และแปลตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ (the Bangkok Times) ของไทยในเดือนตุลาคม ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442) ที่กล่าวหาว่ารัฐบาลรุสเซียกำลังอาศัยฝรั่งเศสเป็นเครื่องมือในการแสวงหาทางที่จะบรรลุเป้าหมายของตนที่เกี่ยวกับสถานีเชื้อเพลิงในอ่าวไทย โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศฝรั่งเศส[1] ความสงสัยดังกล่าวไม่ว่าจะมีมูลความจริงมากน้อยเพียงใด ก็ย่อมแสดงให้เห็นว่าอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทย และความนิยมในตัวนายโอลารอฟสกีในระหว่าง ค.ศ.1899(พ.ศ.2442) ลดลงไปมาก แม้แต่ความนิยมจากนักการเมืองฝรั่งเศสซึ่งเป็นพันธมิตรทางการเมืองของตน

อย่างไรก็ดี ในระหว่าง ค.ศ.1899-1900 (พ.ศ.2442-2443) นายโอลารอฟสกีดูเหมือนจะยังมีความหวังในการสร้างอิทธิพลทางการเมืองขึ้นในประเทศไทย เพื่อสนองผลประโยชน์ของรัฐบาลรุสเซียโดยตรง โดยเฉพาะในเรื่องการสร้างสถานีเชื้อเพลิงของรุสเซียในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการขัดขวางอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลอังกฤษ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ความหวังดังกล่าวเป็นเพราะนายโอลารอฟสกีเห็นว่า กลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษในคณะรัฐบาลไทยยังไม่ได้สลายตัวตามไปกับการสิ้นพระชนม์ของกรมหมื่นปราบปรปักษ์ แต่มีทีท่าว่าจะขยายตัวออกไปเป็นกลุ่มที่มีบทบาททางการเมืองที่แท้จริงอีกด้วย ทั้งนี้ เหตุผลที่สนับสนุนความเห็นของนายโอลารอฟสกีก็คือข่าวลือที่ว่าเจ้าพระยาอภัยราชา ผู้นำสำคัญในกลุ่มสนับสนุนนโยบายนิยมอังกฤษอาจจะต้องพ้นจากตำแหน่งในไม่ช้าด้วยสาเหตุทางสุขภาพ ซึ่งนายโอลารอฟสกีเชื่อว่าเป็นเพราะอิทธิพลของเจ้าพระยาอภัยราชาในคณะรัฐบาลไทยและ

---

[1]FO. 69/197, "Russian and French Design in Siam, Russia Wants a Coaling Station, France Looks Askance," The Bangkok Times, Oct. 16, 1899 (Inclosure in "Greville-Lord Salisbury," No. 94, Bangkok: Oct. 18, 1899).

ในพระราชสำนักเริ่มลดลง นอกจากนั้น บุคคลจากกลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในคณะรัฐบาลไทยในระหว่าง ค.ศ.1898-1899(พ.ศ.2441-2442)มากขึ้น เป็นต้นว่า เจ้าพระยาเทเวศร์ฯ เสนาบดีว่าการเกษตราธิการ รวมทั้งกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ซึ่งเคยให้ความสนับสนุนแผนการของนายโอลารอฟสกีในการเชิญนายดูแมร์มาเยือนประเทศไทย ก็เริ่มมีบทบาทต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษอย่างจริงจัง[1] ประการสำคัญ ในตอนปลาย ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442) นี้เอง การเสด็จกลับมาเยี่ยมประเทศไทยของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ และความปราดเปรื่องและพระปรีชาสามารถที่พระองค์ได้แสดงออก ได้สร้างความประทับใจขึ้นในพระราชสำนัก และมีผลให้ทัศนะภายในพระราชสำนักที่มีต่อรุสเซียมีทีท่าว่าจะดีขึ้นกว่าเดิมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ เนื่องจากการที่พระองค์ทรงได้รับการเอาพระทัยใส่เป็นอย่างดีจากพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และในความเห็นของนายอาเชอร์ (Archer) อรรคราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยนั้น พระองค์ได้กลายมาเป็นศูนย์กลางของกลุ่มผู้ต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษในคณะรัฐบาลไทย[2] ดังนั้น ในระหว่างที่รัฐบาลไทยกำลังดำเนินการเจรจากับนายเดอฟรองส์ในตอนปลายของ ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442) นั้น นายโอลารอฟสกีจึงไม่เพียงแต่มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าช่วยไกล่เกลี่ยลดหย่อนเงื่อนไขของนายเดอฟรองส์ และขอให้รัฐบาลของตนช่วยแทรกแซงให้รัฐบาลฝรั่งเศสกลับเข้าเจรจาใหม่ภายหลังจากที่การเจรจาต้องยุติลงชั่วคราวเท่านั้น แต่นายโอลารอฟสกียังแสดงท่าทีเห็นอกเห็นใจฝ่ายรัฐบาลไทย โดยเฉพาะในกรณีเงื่อนไขการถอนกำลังของรัฐบาลฝรั่งเศสออกจากเมืองจันทบุรี ซึ่งนายโอลารอฟสกียังคงมีความเห็นชอบกับเงื่อนไขในข้อตกลงอย่างไม่เป็นทางการของ

---

[1] PKD...II, "Document No. 85: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev concerning the influence of France, Great Britain and Russia in Siam, No. 22, dated Bangkok, 15(27) September 1899," pp. 186,189.

[2] FO. 69/215, "Archer-Lord Lansdowne," No. 22, Conf., Bangkok: April 8, 1901.

นายดูแมร์ ดังรายงานโทรเลขของนายโอลารอฟสกีที่มีไปยังรัฐบาลรุสเซียที่ว่า

> รัฐบาลไทยได้ตอบข้อเสนอของนายเดอฟรอุงส์ด้วยข้อเสนอแย้ง [Counter Proposal ในที่นี้หมายถึงร่างอนุสัญญาฉบับของรัฐบาลไทย] ซึ่งคล้ายคลึงกับข้อตกลงที่นายดูแมร์ได้ให้ความเห็นชอบ ข้อกำหนดๆ [ในข้อเสนอแย้งของรัฐบาลไทย] ให้ประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย ถ้านายเดอฟรองส์ยังคงไม่ยอมรับอนุสัญญาฉบับใหม่นี้ ก็นับได้ว่านายเดอฟรองส์แสดงความเป็นปฏิปักษ์ต่อทั้งรัฐบาลไทยและต่อนายดูแมร์ ซึ่งเพิ่งจะได้สร้างความนิยมขึ้นกับรัฐบาลไทย [1]

สถานการณ์เกี่ยวกับอิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียในประเทศไทยใน ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) เห็นได้ชัดจากกรณีที่ นาย เจ. มิลเลอร์ (J. Miller) รองเจ้ากรมกองตระเวน กระทรวงนครบาลของไทย ทำการจับกุมนายชุนเคน พ่อค้าชาวยิวในบังคับรุสเซียในตอนกลางเดือนพฤษภาคม ในข้อหาขัดขวางการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่กรมกองตระเวนที่เข้าระงับการวิวาทระหว่างนายทหารเรือชาวรุสเซียกับพนักงานห้องอาหารในโรงแรมโอเรียนเตล การจับกุมครั้งนี้เป็นการละเมิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่นายชุนเคนในฐานะคนในบังคับรุสเซียได้รับตามข้อกำหนดในปฏิญญาระหว่างรัฐบาลรุสเซียและรัฐบาลไทย ฉบับ ค.ศ.1899(พ.ศ.2442) ทั้งนี้ เพราะนายชุนเคนถูกจับกุมไปจำขังโดยที่เจ้าพนักงานกรมกองตระเวนของรัฐบาลไทยไม่ได้แจ้งต่อกงสุลผู้ทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของคนในบังคับรุสเซียก่อน คำชี้แจงของกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีนครบาลของไทย

---

[1] PKD...II, "Document No. 89: Secret Cable from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev about the Franco-Siamese negotiations, dated Bangkok, 18(30) January 1900," p. 191.

ที่มีไปถึงนายกัลมีกอฟ อุปทูตรุสเซียผู้ทำการแทนกงสุลที่ว่า

> การที่มิศเตอร์มิลเลอร์ต้องกระทำการขึ้นในทันทีไม่ได้แจ้งเหตุต่อสถานทูตรัสเซียขอหมายจับกอนนั้น ก็เพื่อประสงค์จะป้องกันเหตุวิวาทอันกำลังวุ่นวายอยู่และเป็นเวลาค่ำเกินไป แต่ที่กรมกองตระเวณไม่ได้แจ้งข้อความให้ทานทราบต่อมานั้น ก็เพราะนายเรือรบมีความประสงค์จะให้เหตุนั้นสงบเงียบ [1]

คำชี้แจงดังกล่าวนับเป็นคำชี้แจงที่ล่าช้าเกินกว่าที่ควรคือหนึ่งสัปดาห์ภายหลังจากที่นายกัลมีกอฟได้มีหนังสือไปทูลถาม ทั้งยังเป็นคำชี้แจงที่อ่อนเหตุผล โดยเฉพาะในกรณีประเด็นหลังนั้นที่ว่าได้รับการขอร้องจากนายเรือรบรุสเซียให้ปล่อยตัวผู้ถูกจับกุม และไม่ต้องแจ้งแก่กงสุลรุสเซียนั้นเป็นการละเมิดสิทธิของกงสุล ซึ่งทำให้นายกัลมีกอฟไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น นายกัลมีกอฟจึงได้ทำการยื่นประท้วงต่อกรมหลวงเทวะวงศวโรปการอย่างเป็นทางการ ดูเหมือนว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ไม่พอพระทัยกับการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานกรมกองตระเวนของไทยและของกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ ดังที่ได้ทรงมีรับสั่งว่า

> การที่โปลิศจับนั้นก็เป็นการไว้อำนาจโปลิศมากกว่าที่จะรักษาเหตุการอันใด เป็นการจับพอให้อายแล้วไม่ฟ้องร้องว่ากล่าว ซึ่งเป็นการกลับกันไปกว่าที่ฟ้อง เพราะเหตุว่าเหมือนหนึ่งอวดว่าเราทำเอาได้ จึงเป็นอันสมเหตุว่าจับโดยความแกล้งที่จะสบประมาท แต่จะติเตียนว่าเป็นความผิดที่จับก็ติเตียนไม่ได้ เพราะเป็นหน้าที่มอบไว้ให้ทำ
>
> แต่การจับฉุดลงโทษเบาะ ๆ พอให้ข้าชั้นไม่สู้จะเป็นการดีมีคุณอันใด เหมือนเตือนให้รุสเซียใช้อำนาจป้องกันคนในบังคับให้แรงขึ้น การที่จะแก้ก็ไม่ยากอันใด เมื่อจับแล้วก็พาไปส่งเสียที่กงสุลให้เขาว่ากล่าวหามปราม อย่าเอาไปส่งที่พักพลตระเวนเท่านั้นก็จะพอ แต่นี่มันถูกอังกฤษ [หมายถึงนายมิลเลอร์ ซึ่งเป็นชาวอังกฤษ] ที่ดันกันอยู่ด้วย ทั้งกรมหลวงนเรศวร์ก็เฉื่อย และไม่ใคร่นึกถึงอไร

---

[1] กจช., ร.5 ต.5.1/12, "กรมหลวงนเรศวร์ ถึง นายกัลมิเกาฟ [Kalmykov]," คำแปล, กรุงเทพฯ 23 พฤษภาคม ร.ศ.119.

จึงได้เป็นเช่นนี้ เป็นที่น่าเสียดายมากไม่ใช่แต่จะรังบคร้านี้ให้สงบเรียบร้อย ขอให้เธอชี้แจงกับกรมหลวงนเรศวรให้มีคำสั่งสำหรับรักษาการต่อไปภายนา ให้เป็นการเรียบร้อยด้วย คือให้รู้ใจความว่าเรายังไม่ปรารถนาที่จะสำแดงอำนาจว่าอาจชำระลงโทษชาวรุสเซียได้" [ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน][1]

กระแสรับสั่งข้างต้นมีนัยะให้เข้าใจได้หลายทาง ประการแรกแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสงสัยว่ากรณีดังกล่าวไม่ได้เป็นการกระทำที่ละเมิดอำนาจของกงสุลรุสเซียโดยรู้เท่าไม่ถึงการของเจ้าพนักงานกรมกองตระเวนแต่อย่างไร แต่เป็นเรื่องของการจงใจเจตนากลั่นแกล้งจากผู้สนับสนุนนโยบายนิยมอังกฤษ ข้อสงสัยของพระองค์มีทางเป็นไปได้อยู่มาก เพราะกรมกองตระเวน กระทรวงนครบาลของไทยในขณะนั้นกล่าวได้ว่าตกอยู่ใต้อิทธิพลของคนกลุ่มนี้ เจ้ากรมกองตระเวน คือ นาย เอ.เจ.เอ.จาร์ดีน (A.J.A. Jardine) และรองเจ้ากรมคือนายมิลเลอร์ ต่างก็เป็นคนชาติอังกฤษ ส่วนพนักงานกรมกองตระเวนส่วนใหญ่ก็เป็นคนอินเดียในบังคับของอังกฤษ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีว่าการนครบาลนั้นนับได้ว่าเป็นบุคคลสำคัญของกลุ่มสนับสนุนนโยบายนิยมอังกฤษมาตั้งแต่ต้น ดูเหมือนว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชประสงค์ในกระแสรับสั่งฉบับนี้ ที่จะไม่ให้กลุ่มสนับสนุนนโยบายนิยมอังกฤษอาศัยระบบราชการของไทยในการกลั่นแกล้งรุสเซียอีกต่อไป ซึ่งจะเป็นการกระทบกระเทือนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลรุสเซียและรัฐบาลไทยโดยตรง ท่าทีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการยอมรับว่ารัฐบาลไทยยังมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลรุสเซียไว้ ทั้งนี้ ไม่ใช่เพียงเพราะความสัมพันธ์ส่วนพระองค์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 หรือการที่เจ้าพ้าจักรพงษ์ภูวนาถทรงได้รับการปฏิบัติด้วยดีจากรัฐบาลรุสเซียในระหว่างที่ทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศรุสเซียเท่านั้น แต่ยังเป็นเพราะปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยอีกด้วย ในประการหลังจะเห็นได้ว่า ใน

---

[1] กจช., ร.5 ต.5.1/12, "พระราชหัตถเลขา ถึง กรมหลวงเทวะวงศฯ," กรุงเทพฯ, 3 มิถุนายน ร.ศ.119.

ระหว่างปี ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) เมื่อนายกัลมีกอฟเสนอแผนการที่จะให้รัฐบาลไทยยกเมืองพระตะบองแก่รัฐบาลฝรั่งเศสเพื่อเป็นเงื่อนไขแลกเปลี่ยนกับการคืนเมืองจันทบุรีนั้น รัฐบาลไทยก็ยอมรับข้อเสนอแนะนี้ด้วยดี

ประการที่สอง แสดงให้เห็นว่า ในระหว่าง ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทยเริ่มถูกท้าทายจากกลุ่มผู้สนับสนุนนโยบายนิยมอังกฤษอย่างเปิดเผยมากกว่าก่อน ซึ่งนับเป็นอุปสรรคสำคัญของการขยายอิทธิพลของรุสเซียในประเทศไทย ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากการที่กลุ่มนี้มีอิทธิพลครอบคลุมวงราชการของรัฐบาลไทยเกือบทุกด้าน

การต่อต้านอย่างเปิดเผยของกลุ่มสนับสนุนนโยบายนิยมอังกฤษน่าจะเป็นเพราะความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางการเมืองภายในของประเทศไทยในระหว่าง ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) ซึ่งเป็นระยะที่อิทธิพลทางการเมืองของกรมหลวงดำรงราชานุภาพเสนาบดีว่าการมหาดไทย เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังที่นายอาเชอร์ อรรคราชทูตอังกฤษในขณะนั้นได้รายงานไว้ว่า "พระองค์ได้รับความไว้วางพระทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมากยิ่งกว่ากรมหลวงเทวะวงศวโรปการ"[1] อิทธิพลทางการเมืองของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ และการที่พระองค์เป็นผู้นำสำคัญอยู่ในกลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษ ย่อมมีผลให้รุสเซียมีโอกาสที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมืองในประเทศไทยมากขึ้น และย่อมนำความวิตกมาสู่กลุ่มสนับสนุนนโยบายนิยมอังกฤษอย่างไม่ต้องสงสัย

ในตอนปลาย ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) ความวิตกของกลุ่มดังกล่าวทวีมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เพราะในขณะนั้นกรมหลวงดำรงราชานุภาพและกรมหลวงเทวะวงศวโรปการกำลังแข่งขันกันที่จะมีอิทธิพลทางการเมืองแต่ผู้เดียว และเมื่อนายโอลารอฟสกีเดินทางกลับมาถึงกรุงเทพฯ เจ้าพระยาอภัยราชาก็เริ่มระแวงว่านายโอลารอฟสกีกำลังดำเนินแผนการร่วมกับกรมหลวงดำรงราชานุภาพในการขจัดอิทธิพลทางการเมืองของกรมหลวงเทวะวงศวโรปการให้หมดไปจากรัฐบาลไทย และเจ้าพระยาอภัยราชาก็ได้เปิดเผยต่ออรรคราชทูต

---

[1] FO. 69/208, "Archer-Lord Lansdowne," No. 77, Conf., Bangkok: Dec. 4, 1900.

อังกฤษว่า "ตนกำลังเตรียมการที่จะสนับสนุนอิทธิพลทางการเมืองของกรมหลวงเทวะวงศวโรปการทุกวิถีทางเท่าที่จะทำได้"[1]

ในขณะเดียวกัน ในระยะนี้ดูเหมือนว่านายโอลารอฟสกีมีความมั่นใจมากว่าอิทธิพลทางการเมืองบางส่วนของรุสเซียเริ่มกลับคืนมาบ้างแล้ว อันเนื่องมาจากสถานการณ์ทางการเมืองภายในของรัฐบาลไทยข้างต้น เพราะนายโอลารอฟสกีได้พยายามแทรกแซงเข้ามามีบทบาททางการปกครองภายในของรัฐบาลไทยอีกครั้งหนึ่ง โดยเสนอโครงการตั้งสภานครบาลขึ้นในกรุงเทพฯ ที่ประกอบไปด้วยสมาชิกสภาที่เป็นชาวไทยล้วน ๆ และให้มีอำนาจในการจัดดำเนินกิจการที่เกี่ยวกับพลตระเวนนครบาลด้วย[2] ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ข้อเสนอแนะของนายโอลารอฟสกีย่อมมีเป้าหมายที่จะล้มล้างอิทธิพลของอังกฤษในกระทรวงนครบาลของไทยในขณะนั้น

อย่างไรก็ดี ในขณะเดียวกันกับที่อิทธิพลและอำนาจทางการเมืองของกรมหลวงดำรงราชานุภาพดูเหมือนจะมีส่วนในการส่งเสริมให้อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทยมีความหวังมากขึ้นนั้น อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียข้างต้นก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่ง อันเกิดจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลเยอรมันและรัฐบาลญี่ปุ่นในประเทศไทย อิทธิพลของรัฐบาลทั้งสองนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคงของความสัมพันธ์ทางการค้าเช่นเดียวกับรัฐบาลอังกฤษ แม้ว่าผลประโยชน์ทางการค้าและอิทธิพลทางการเมืองของสองมหาอำนาจนี้จะมีผลกระทบกระเทือนโดยตรงต่อผลประโยชน์และอิทธิพลของรัฐบาลอังกฤษมากกว่า แต่ก็มีผลต่ออิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียอยู่ไม่น้อย

อันที่จริง ผลประโยชน์และอิทธิพลทางการเมืองของเยอรมันในประเทศไทยเป็นสิ่งที่รัฐบาลอังกฤษตระหนักดีมาตั้งแต่ต้นทศวรรษสุดท้ายของคริสตศตวรรษที่ 19 เพราะแม้ว่าใน

---

[1] Ibid.

[2] FOCP/XII, "Archer-Lord Lansdowne," No. 74, Conf., Bangkok: Nov. 20, 1900.

ขณะนั้นผลประโยชน์ทางการค้าของเยอรมันจะยังเทียบไม่ได้กับของอังกฤษ แต่เยอรมันก็มีผลประโยชน์ทางการค้าอยู่ในประเทศไทยมากเป็นอันดับสองรองลงมาจากอังกฤษเพียงประเทศเดียวเท่านั้น และก็กำลังขยายตัวขึ้นอยู่ทุกขณะ ในตอนปลาย ค.ศ.1890 (พ.ศ.2433) เยอรมันได้เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลอยู่ในกรมรถไฟของรัฐบาลไทยด้วยการคุมการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายบูรพาจากอยุธยาถึงนครราชสีมา ผลประโยชน์และอิทธิพลของเยอรมันที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วในเวลาอันสั้นนี้ ทำให้เกิดข่าวลือว่ารัฐบาลเยอรมันและรัฐบาลไทยได้ร่วมลงนามในสัญญาลับ ซึ่งรัฐบาลเยอรมันจะได้รับสิทธิเช่าสัมปทานบริเวณส่วนหนึ่งทางเหนือของเกาะปีนังเพื่อสร้างสถานีเชื้อเพลิงและท่าเรือสำหรับขยายอิทธิพลทางการค้าในประเทศไทยและในเอเชียตะวันออกไกล[1] แต่รัฐบาลเยอรมันก็เช่นเดียวกับมหาอำนาจตะวันตกส่วนใหญ่ในขณะนั้นที่มองเห็นความสำคัญของผลประโยชน์อันมหาศาลในประเทศจีนและแมนจูเรียมากกว่าผลประโยชน์ในประเทศไทย ดังนั้น ในระหว่างตอนต้นและตอนกลางของทศวรรษสุดท้ายนี้ ผลประโยชน์และอิทธิพลทางการเมืองของเยอรมันในประเทศไทยจึงยังไม่อาจขยายตัวขึ้นมาทัดเทียมและเป็นคู่แข่งที่น่ากลัวของอังกฤษ จนกระทั่งในตอนปลาย ค.ศ.1898 (พ.ศ.2441) ที่รัฐบาลเยอรมันเริ่มแผนการเทอร์ปิตซ์ (Terpitz Plan) อันเป็นแผนการขยายแสนยานุภาพทางเรือของเยอรมัน แผนการดังกล่าวนอกไปจากจุดประสงค์ทางยุทธศาสตร์แล้ว ยังมีผลต่อการขยายตัวทางการค้าและการลงทุนของเยอรมันในตะวันออกไกลและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย[2] ในระยะนี้เองที่ผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษในประเทศไทยเริ่มถูกท้าทายอย่างจริงจัง และรัฐบาลเยอรมันก็มีท่าทีที่จะขยายอิทธิพลทางการเมืองเข้ามาในประเทศไทยอีกด้วย ใน ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442) นอกจากกรมรถไฟที่ตกอยู่ในอิทธิพลของเยอรมันแล้ว เยอรมันยังได้เข้ามามีอิทธิพลควบคุมการขนส่งทางเดินเรือระหว่างประเทศไทยและเมืองท่าอื่น ๆ อีกด้วย อันเนื่องมาจากการที่บริษัทเยอรมันได้ทำการ

---

[1] Somsakdi Xuto, "British Foreign Policy Towards Siam 1890-1900," pp. 68-9.

[2] PKD...II, "Part V: [Introduction]," p. 230.

ซื้อสายการเดินเรือของบริษัทอังกฤษไปดำเนินกิจการถึงสองสายภายในปีเดียว คือ สายสิงคโปร์และสายฮ่องกง อันเป็นเมืองท่าสำคัญของสินค้าออกจากประเทศไทย[1]

ในระยะแรกที่ผลประโยชน์ทางการค้าของเยอรมันเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็วในตอนปลายคริสตศตวรรษที่ 19 ดูเหมือนว่าจะยังไม่เป็นที่กระทบกระเทือนถึงอิทธิพลของรุสเซียในประเทศไทย ตรงกันข้าม นายโอลารอฟสกีรู้สึกพอใจที่อิทธิพลและผลประโยชน์ของอังกฤษคู่แข่งสำคัญของตนถูกคุกคามจากผลประโยชน์ของเยอรมัน ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายเดิมของนายโอลารอฟสกีอยู่แล้ว นอกจากนั้น ยังปรากฏว่า ใน ค.ศ.1899 (พ.ศ.2442) นักการเงินชาวเยอรมันและเดนมาร์คยังได้พยายามที่จะขอความร่วมมือจากรัฐบาลรุสเซียในการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจในประเทศไทย ด้วยการร่างแผนการที่จะลงทุนร่วมกันในการก่อตั้งธนาคารขึ้น เพื่อการส่งเสริมกิจการค้าและการลงทุนของประเทศทั้งสามกับประเทศไทย ซึ่งในขณะนั้นกล่าวได้ว่า การค้าระหว่างประเทศของไทยเกือบทั้งหมดต้องตกอยู่ในอิทธิพลของธนาคารชาวอังกฤษที่ดำเนินการอยู่ในกรุงเทพฯ[2]

อย่างไรก็ดี ไม่นานต่อมา ในตอนต้นของคริสตศตวรรษที่ 20 นายโอลารอฟสกีก็เริ่มตระหนักดีว่า ผลประโยชน์ทางการค้าที่ขยายตัวในประเทศไทยได้ทำให้อิทธิพลทางการเมืองของเยอรมันมั่นคงขึ้นเป็นอย่างมาก และนายโอลารอฟสกีก็เริ่มระแวงว่า อิทธิพลทางการเมืองดังกล่าวอาจทำให้รัฐบาลเยอรมันสามารถขอเช่าสัมปทานบริเวณที่เคยเป็นข่าวลือในตอนปลาย ค.ศ.1890 (พ.ศ.2433) ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจากรัฐบาลไทยเพื่อสร้างสถานีเชื้อเพลิงและ

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

[1] FOCP/XI, "Greville-Lord Salisbury," No. 98, Conf., Bangkok: Oct. 27, 1899.

[2] PKD...II, "Part V: [Intorduction]," p. 230.

รวมทั้งเกาะบางเกาะในบริเวณอ่าวไทยได้สำเร็จ ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของรัฐบาลรุสเซียและรัฐบาลฝรั่งเศสผู้เป็นพันธมิตรอย่างแน่นอน[1]

สำหรับญี่ปุ่น ผลประโยชน์ทางการค้าในประเทศไทยเริ่มขยายตัวขึ้นอย่างแท้จริงภายหลังที่ได้ลงนามร่วมกับรัฐบาลไทยใน "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีทางค้าขายและการเดินเรือ" ใน ค.ศ.1898 (พ.ศ.2440) แม้ว่าก่อนหน้านั้นรัฐบาลทั้งสองจะได้แลกเปลี่ยนปฏิญญาทางไมตรีและการค้าต่อกันฉบับหนึ่งใน ค.ศ.1887 (พ.ศ.2430) แล้วก็ตาม ในตอนปลายคริสตศตวรรษที่ 19 ความสำเร็จในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นสามารถผลักดันตนเองขึ้นมาเป็นมหาอำนาจชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดชาติหนึ่งของเอเชียนั้น ได้ทำให้ความสามารถของประเทศญี่ปุ่นเป็นที่ชื่นชมของบรรดาผู้ที่มีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลไทยในขณะนั้น และดูเหมือนว่าบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาลไทยทุกกลุ่มเริ่มจะมีแนวโน้มทางความคิดในการปรับปรุงประเทศไทยให้ก้าวหน้าตามอย่างอารยประเทศโดยอาศัยการปรับปรุงของรัฐบาลญี่ปุ่นเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากการที่ใน ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) รัฐบาลไทยได้ส่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงษ์กรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช (พระยศในขณะนั้น) เสนาบดีว่าการกลาโหม เสด็จไปประเทศญี่ปุ่นเพื่อดูงานการปรับปรุงประเทศ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการทางด้านการทหาร[2] ความหวาดระแวงของนายอินาคากิ อรรคราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยในตอนปลาย

---

[1] PKD...II, "Document No. 119: Letter from V.N. Lamzdorf to L.P. Urusov about the policy of foreign powers in Siam, No. 685, Secret, dated St. Petersburg, 6(19) July 1901," p. 235.

[2] PKD...II, "Part V: [Introduction] ," p. 231 อันที่จริงความสนใจที่รัฐบาลไทยมีต่อความก้าวหน้าและแบบแผนการพัฒนาของรัฐบาลญี่ปุ่นนั้น มีมาแล้วก่อนหน้านั้นอย่างน้อยที่สุดก็ตั้งแต่ปี ค.ศ.1888(พ.ศ.2431) เมื่อรัฐบาลไทยโดยกรมหมื่นดำรงราชานุภาพอธิบดีกรมศึกษาธิการ ได้ส่งขุนวรการโกศล (ทับทิม บุณยรัตพันธุ์) ข้าราชการกรมศึกษาธิการไปดูงานการศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น โดยเน้นหนักการจัดรูปแบบและหลักสูตรการศึกษาในชั้นประถม

ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) ต่อข่าวลือที่ว่ารัฐบาลรุสเซียได้รับสิทธิเช่าสัมปทานเกาะภูเก็ต จากรัฐบาลไทยเพื่อใช้เป็นสถานีเชื้อเพลิง และท่าที่ที่นายอินาคากิทาบทามนายซอลเดอร์น อรรคราชทูตเยอรมันเกี่ยวกับแผนการที่จะให้มหาอำนาจที่มีผลประโยชน์ในประเทศไทยประกันบูรณภาพของประเทศไทยทั้งหมดนั้น ชี้ให้เห็นชัดว่า ผลประโยชน์ของประเทศญี่ปุ่นในประเทศไทยมีอยู่ไม่น้อยไปกว่าอังกฤษหรือเยอรมันเท่าไรนัก

นายโอลารอฟสกีเองก็ตระหนักดีถึงความสำคัญของบทบาทของญี่ปุ่นในประเทศไทยในตอนปลายคริสตศตวรรษที่ 19 และต้นคริสตศตวรรษที่ 20 ดังที่เขาได้รายงานกลับไปยังกระทรวงการต่างประเทศของรุสเซียในตอนต้นของ ค.ศ.1901 (พ.ศ.2443) ว่า

> พิจารณาจากบทบาททางการเมือง ญี่ปุ่นนับได้ว่ามีอิทธิพลที่คุอุนข้างจะมั่นคงอยู่ในประเทศไทย...ในทางการค้า สินค้าเข้าที่ญี่ปุ่นสั่งซื้อไปจากประเทศไทยอยู่ในอันดับสูงรองลงมาจากเยอรมันและเดนมาร์ค สินค้าออกของญี่ปุ่น [ที่สั่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทย] น้อยกว่าสองประเทศนั้นบ้างเพียงเล็กน้อย[1]

แม้ว่าจากหลักฐานเท่าที่มีอยู่ในขณะนี้จะไม่ปรากฏให้เห็นปฏิกิริยาที่นายโอลารอฟสกีมีต่อการขยายตัวของผลประโยชน์ทางการค้าและอิทธิพลทางการเมืองของญี่ปุ่นในประเทศไทยในระหว่าง ค.ศ.1898-1900 (พ.ศ.2441-2443) ก็ตาม แต่ก็มีเหตุผลพอที่จะคาดคะเนได้ว่า นายโอลารอฟสกีคงจะติดตามความเคลื่อนไหวในด้านนี้ของญี่ปุ่นอย่างไม่สบายใจนัก ทั้งนี้เนื่องจากการที่ญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจคู่แข่งสำคัญและขัดแย้งทางผลประโยชน์อย่างรุนแรงกับรุสเซียอยู่ในเอเชียตะวันออกไกล นอกจากนั้น ยังปรากฏว่า นายอินาคากิได้รับความไว้

ดู David K. Wyatt, The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn, (Bangkok: Thai Wattana Panich, 2512), p. 137.

[1] PKD...II, "Document No. 93: Dispatch from A.E. Olarovsky to the Minister of Foreign Affairs, V.N. Lamzdorf about the policy of f foreign Powers in Siam, No. 2, dated Bangkok, 6(19) January 1901," p. 196.

วางใจจากราชสำนักของไทยไม่น้อย จากการที่นายอินาคากิพยายามแสดงออกซึ่งความสนใจและเข้าร่วมในพระราชพิธีทางพุทธศาสนาในฐานะของผู้ร่วมศรัทธา (fellow-believer) ซึ่งทำให้นายอินาคากิเริ่มมีอิทธิพลทางการเมืองอยู่ในประเทศไทย[1]

ผลประโยชน์ทางการค้าของญี่ปุ่นในประเทศไทยใน ค.ศ.1901 (พ.ศ.2444) ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว จากตัวเลขทางเศรษฐกิจจะเห็นได้ว่า ในปีนี้ญี่ปุ่นสั่งซื้อสินค้าเข้าจากประเทศไทยเพิ่มขึ้นจากมูลค่าเดิม 50,036 เหรียญสหรัฐฯ ใน ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) มาเป็น 60,372 เหรียญสหรัฐฯ หรือเท่ากับเพิ่มขึ้นถึงร้อยละยี่สิบ ในขณะที่สินค้าที่ญี่ปุ่นส่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทยใน ค.ศ.1901 (พ.ศ.2444) เพิ่มจากมูลค่าเดิม 38,913 เหรียญสหรัฐฯ ในปีก่อนหน้านั้น มาเป็น 54,947 เหรียญสหรัฐฯ หรือเพิ่มขึ้นถึงร้อยละสี่สิบ[2] อัตราการเติบโตของมูลค่าทางการค้าระหว่างประเทศทั้งสองย่อมมีส่วนสัมพันธ์กับอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่นในประเทศไทยอย่างแน่นอน

ดูเหมือนว่านายโอลารอฟสกีเองก็ยอมรับว่า โอกาสที่รัฐบาลรุสเซียจะเพิ่มอิทธิพลทางการเมืองในประเทศไทย และแสวงหาผลประโยชน์จากรัฐบาลไทยในเรื่องเช่าสัมปทานสร้างสถานีเชื้อเพลิงด้วยอิทธิพลดังกล่าวเพื่อความมั่นคงทางยุทธศาสตร์สำหรับรุสเซียในเอเชียตะวันออกไกลหมดไป ทั้งนี้ เนื่องจากอิทธิพลทางการเมืองอันน่าตื่นตกใจของรัฐบาลญี่ปุ่นในขณะนั้น จากการสังเกตของนายโอลารอสกี นอกจากนายอินาคากิจะมีอิทธิพลต่อกรมหลวงเทวะวงศวโรปการ และกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (พระองค์เจ้าระพีพัฒนศักดิ์) เสนาบดีว่าการยุติธรรมของไทยแล้ว กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ซึ่งเคยเป็นบุคคลสำคัญที่สนับสนุนรุสเซียมาโดยตลอด โดยเฉพาะบทบาทของรัฐบาลรุสเซียในการไกล่เกลี่ยและคลี่คลายปัญหา

---

[1] PKD...II, "Document No.120: Dispatch from A.I. Lisakovsky (Russian Chargé d'affaires in Bangkok) to V.N. Lamzdorf about the growing strength of Japanese influence in Siam, No. 10, dated Bangkok, 22 June(3 July) 1902," p. 236.

[2] Ibid., p. 236.

ข้อขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย ก็ยังหันไปให้ความเชื่อมั่นในคำแนะนำของนายอินาคาก็ในนโยบายที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อชาติมหาอำนาจตะวันตก ตามอย่างที่รัฐบาลญี่ปุ่นเคยทำและประสบความสำเร็จมาแล้วในรอบทศวรรษของ ค.ศ.1870 (พ.ศ.2413) นั่นคือ การหน่วงเหนี่ยวการตัดสินใจ การปฏิเสธข้อเสนอทุกอย่าง การสร้างความเข้าใจผิด และแสดงความเป็นปฏิปักษ์ต่อมหาอำนาจตะวันตกเหล่านั้น[1] นอกจากนั้นแม้แต่กิจการค้าน้ำมันก๊าดของรุสเซียในประเทศไทยยังถูกกลั่นแกล้งจากรัฐบาลไทย ทำให้ต้นทุนจำหน่ายของสินค้ารุสเซียสูงจนไม่อาจทำการแข่งขันในด้านตลาดกับสินค้าของประเทศอื่นๆ[2]

ความผิดหวังจากการที่กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงเปลี่ยนแปลงท่าทีไปให้การสนับสนุนรัฐบาลญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย ได้ทำให้ทัศนะเดิมที่นายโอลารอฟสกีเคยมีต่อพระองค์เปลี่ยนแปลงไปด้วย ก่อนหน้านั้น นายโอลารอฟสกีมีทัศนะที่ดีต่อกรมหลวงดำรงราชานุภาพพอ ๆ กันกับที่เคยมีต่อกรมหมื่นปราบปรปักษ์ในฐานะที่เป็นผู้สนับสนุนรัฐบาลรุสเซีย ในบันทึกความทรงจำของนายกัลมีกอฟ อุปทูตรุสเซียประจำประเทศไทยระหว่าง ค.ศ.1898-1900 (พ.ศ.2441-2443) ในตอนท้ายของบทที่ว่าด้วยภารกิจในประเทศไทยนั้น นายกัลมีกอฟได้บันทึกข้อความที่ชี้ให้เห็นถึงทัศนะของผู้แทนทางการทูตของรุสเซียในประเทศไทยในขณะนั้น ซึ่งรวมทั้งนายโอลารอฟสกี ที่มีต่อกรมหลวงดำรงราชานุภาพก่อน ค.ศ.1901 (พ.ศ.2444) ได้เป็นอย่างดีว่า

---

[1] PKD...II, "Document No. 98: Dispatch from A.E. Olarovsky to V.N. Lamzdorf about Siam's Relations with foreign States, No. 13, dated Bangkok, 1(14) December 1901," p. 203.

[2] Ibid., p. 202

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

> บุคคลเฉลียวฉลาดเพียง 3 คนก็นับว่าเพียงพอในการที่จะรักษาเอกราชของประเทศ สำหรับในประเทศสยามก็มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหมื่นปราบปรปักษ์และกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติและดีใจที่ได้มีโอกาสแสดงความคารวะต่อบุคคลทั้งสามนี้[1]

แต่มาในระยะที่กล่าวถึงนี้ นายโอลารอฟสกีกลับมีทัศนะในทางตรงกันข้าม กรมหลวงดำรงราชานุภาพได้ถูกจัดเป็นบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันกับกรมหลวงเทวะวงศวโรปการ และกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ซึ่งนายโอลารอฟสกีเคยวิจารณ์ไว้ว่า เป็นกลุ่มที่จะนำประเทศไทยไปอยู่ใต้อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลอังกฤษ ทัศนะที่มีต่อกรมหลวงดำรงราชานุภาพที่เปลี่ยนแปลงไปนี้เห็นได้ชัดจากรายงานของนายโอลารอฟสกีที่ว่า

> กรมหลวงดำรงราชานุภาพแห่งกระทรวงมหาดไทย กรมหลวงเทวะวงศวโรปการแห่งกระทรวงการต่างประเทศ และกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์แห่งกระทรวงยุติธรรม ทั้งสามพระองค์นี้ผิดแปลกไปจากบุคคลุ [เสนาบดี] อื่น ๆ โดยเต็มไปด้วยความทะเยอทะยานอย่างยิ่ง และปรารถนาอำนาจ เมื่อเร็ว ๆ นี้ ทั้งสามพระองค์พยายามที่จะจำกัดขอบเขตอำนาจและบทบาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในกิจการต่าง ๆ ของประเทศ ทั้งสามพระองค์ได้ดำเนินการทุกวิถีทางที่จะบรรลุจุดหมายดังกล่าว...ความพยายามทั้งหมดนี้นับเป็นการทำลายผลประโยชน์ของประเทศไทยอย่างใหญ่หลวง การปฏิรูปและมาตรการทุกอย่างที่จะสนองผลประโยชน์ของชาติต้องหยุดชะงัก...[2]

ประการสำคัญ ความเปลี่ยนแปลงของทิศทางนโยบายของผู้นำทางการเมืองของรัฐบาลไทยที่นายโอลารอฟสกีมองเห็นใน ค.ศ.1901 (พ.ศ.2444) โดยเฉพาะท่าทีของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ได้ทำให้ท่าทีของนายโอลารอฟสกีที่มีต่อปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองระหว่าง

---

[1] Kalmykow, Memoirs of a Russian Diplomat..., p. 134.

[2] PKD...II, "Document No. 98:...," p. 203

รัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยเปลี่ยนแปลงไปในทางตรงกันข้ามด้วย ก่อนหน้านั้น ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว นายโอลารอฟสกีพยายามที่จะไกล่เกลี่ยและหาทางคลี่คลายปัญหาดังกล่าวให้ยุติลงโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของรัฐบาลไทยและเงื่อนไขที่รัฐบาลไทยพร้อมที่จะยอมรับมากที่สุด ซึ่งเมื่อพิจารณาดูบทบาทและเป้าหมายของนายโอลารอฟสกีในเรื่องที่เกี่ยวกับการขจัดอิทธิพลทางการเมืองของอังกฤษออกไปจากยูนนานและประเทศไทย และในกรณีสถานีเชื้อเพลิงแล้ว จะเห็นได้ว่านายโอลารอฟสกีประสงค์จะอาศัยบทบาทของตนในปัญหาข้างต้นสร้างความนิยมและอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียขึ้นในประเทศไทยเพื่อบรรลุเป้าหมายของตน ท่าทีที่เปลี่ยนแปลงใหม่จะเห็นได้ชัดจากการแสดงออกของนายโอลารอฟสกีที่มีต่อการเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยกับนายโกลบูเกาสกี อรรคราชทูตฝรั่งเศสในเดือนตุลาคม ค.ศ.1901 (พ.ศ.2444) ซึ่งนายโอลารอฟสกีก็พยายามทุกวิถีทางที่จะบีบบังคับให้รัฐบาลไทยยอมรับเงื่อนไขใหม่ของนายโกลกูเบาสกี ทั้งโดยการอ้างพระบรมราชโองการของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และคำสั่งของรัฐบาลรุสเซียที่มีมายังนายโอลารอฟสกีว่า ให้สนับสนุนเงื่อนไขของรัฐบาลฝรั่งเศส

ท่าทีดังกล่าวของนายโอลารอฟสกีเป็นไปได้ที่ว่า มีความมุ่งหวังที่จะได้รับสัมปทานสิทธิในการสร้างสถานีเชื้อเพลิงบนดินแดนของอินโดจีนฝรั่งเศส เป็นการแลกเปลี่ยนกับการบีบบังคับรัฐบาลไทยให้ยอมรับเงื่อนไข เพราะจะเห็นได้ว่าก่อนหน้านั้น นายโอลารอฟสกีเองก็เคยแสดงความสนใจอย่างจริงจังต่อความพร้อมมูลและความเหมาะสมทางภูมิศาสตร์ของเกาะกงในเขตฝรั่งเศส ซึ่งนายโอลารอฟสกีเคยมีแผนการที่จะช่วยให้รัฐบาลฝรั่งเศสได้รับสัมปทานการขุดคลองผ่านคอคอดกระจากรัฐบาลไทย เพื่อที่รัฐบาลรุสเซียจะได้รับสิทธิสร้างสถานีเชื้อเพลิงในเขตฝรั่งเศสเป็นการตอบแทน ประการต่อมา มีเหตุผลที่พอจะเชื่อได้ว่าการเปลี่ยนแปลงท่าทีครั้งนี้เป็นไปเพื่อสนองความมุ่งหมายทางการค้าของรุสเซียในประเทศไทย เพราะในระยะสามปีแรกที่ผ่านไปนับแต่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันนั้น การค้าระหว่างประเทศทั้งสองไม่ได้ก้าวหน้าดังที่นายโอลารอฟสกีเคยตั้งความหวังไว้ ในขณะที่การค้าของเยอรมันและญี่ปุ่นในประเทศไทยกลับรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ทั้งสองประเทศนี้มีอิทธิพลทางการเมืองที่มั่นคง ซึ่งนายโอลารอฟสกีเห็นว่า การที่จะลดอิทธิพลทางการเมืองดังกล่าว รัฐบาลรุสเซียจำต้องพัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้าอย่างจริงจังในประเทศ

ไทยด้วยการร่วมมือกับรัฐบาลเดนมาร์คและรัฐบาลฝรั่งเศสอย่างใกล้ชิด[1] เงื่อนไขที่นายโกลบูเกาสกีเสนอต่อรัฐบาลไทยใน ค.ศ.1901 (พ.ศ.2444) จะมีผลให้บริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่เป็นของไทยนั้น ตกอยู่ใต้อิทธิพลของฝรั่งเศสไปโดยปริยาย ซึ่งจะเป็นตลาดสินค้าที่ดีสำหรับรุสเซียถ้าได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลฝรั่งเศสผู้เป็นพันธมิตรของตน ประการสุดท้าย ท่าทีของนายโอลารอฟสกีเป็นปฏิกิริยาตอบโต้ต่อการที่รัฐบาลไทยให้ความสนิทสนมและคล้อยตามคำแนะนำของรัฐบาลญี่ปุ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลไทยกำลังเริ่มจะยอมรับอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่น แม้ว่าอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่นจะไม่เป็นอันตรายต่อรัฐบาลรุสเซียโดยตรง แต่ก็กระทบกระเทือนถึงรัฐบาลฝรั่งเศสซึ่งมีฐานะเป็นพันธมิตร นอกจากนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นยังเป็นคู่แข่งสำคัญของรัฐบาลรุสเซียในตะวันออกไกลอีกด้วย

การที่นายโอลารอฟสกีแสดงท่าทีสนับสนุนเงื่อนไขของรัฐบาลฝรั่งเศสอย่างเปิดเผยและพยายามบีบบังคับรัฐบาลไทยนั้น ได้ทำลายความไว้วางใจที่รัฐบาลไทยยังมีต่อนายโอลารอฟสกีบ้างในขณะนั้นลงโดยสิ้นเชิง ก่อนหน้านั้น รัฐบาลไทยก็ได้คลายความไว้วางใจในตัวนายโอลารอฟสกีลงไปมากตั้งแต่ที่เขาแสดงความก้าวร้าวต่อกรมหลวงเทวะวงศวโรปการและข่มขู่รัฐบาลไทยในกรณีนายโดช ซึ่งบุคคลสำคัญของรัฐบาลไทยบางคนก็มีท่าทีที่เสนอให้ใช้มาตรการกล่าวโทษนายโอลารอฟสกีต่อรัฐบาลรุสเซียมาแล้ว แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงยับยั้งมาตรการนี้ไว้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะพระองค์ยังทรงพิจารณาถึงความสัมพันธ์อันดีที่ทรงมีอยู่กับพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 นอกจากนั้น การก้าวร้าวและข่มขู่ของนายโอลารอฟสกีในครั้งนั้นก็ไม่ได้เป็นการกระทบกระเทือนถึงอธิปไตยของประเทศไทยโดยตรง ซึ่งผิดไปจากท่าทีของนายโอลารอฟสกีในครั้งหลังนี้ ความไม่ไว้วางใจของรัฐบาลไทยที่มีต่อนายโอลารอฟสกีครั้งหลังนี้เห็นได้ชัดจากการที่รัฐบาลไทยตัดสินใจกล่าวโทษนายโอลารอฟสกีต่อรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศรุสเซียผ่านทางอุปทูตไทยที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบอร์ก แม้ว่าการกล่าวโทษครั้งนั้น รัฐบาลไทยจะไม่ได้กระทำอย่างเป็นทางการด้วย

---

[1] PKD...II, "Document No. 118:..," P. 234

ลายลักษณ์อักษร และไม่ได้ยื่นคำขอร้องให้รัฐบาลรุสเซียถอดนายโอลารอฟสกีออกจากตำแหน่งผู้แทนทางการทูตในฐานะบุคคลผู้ไม่เป็นที่พึงปรารถนาของรัฐบาลไทยก็ตาม

การที่นายโอลารอฟสกีไม่ได้รับความเชื่อถือจากรัฐบาลไทยอีกต่อไป เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งนอกเหนือไปจากการที่รุสเซียขาดผลประโยชน์และอิทธิพลทางการค้าที่แท้จริงอยู่ในภูมิภาคนี้ ที่ทำให้อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทยภายหลัง ค.ศ.1901 (พ.ศ.2444) อยู่ในสภาพที่เลวลงยิ่งกว่าเดิม เพราะในระยะนี้เองที่อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่นมั่นคงขึ้นมากอย่างเห็นได้ชัด โดยที่รัฐบาลรุสเซียไม่อาจยับยั้งการขยายอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่นในประเทศไทยได้แม้แต่น้อย ในระหว่าง ค.ศ.1902-1903(พ.ศ. 2445-2446) ในรายงานผู้แทนทางการทูตของรุสเซียทั้งที่กรุงโตเกียวและกรุงเทพฯ ส่งไปยังกระทรวงการต่างประเทศของตน ต่างก็บันทึกถึงการขยายตัวอย่างรวดเร็วของอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่นในประเทศไทย และรวมทั้งท่าทีสนิทสนมกันมากขึ้นระหว่างรัฐบาลทั้งสอง ซึ่งไม่เพียงแต่ที่รัฐบาลไทยได้จ้างชาวญี่ปุ่นเข้ารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ ของรัฐบาลไทยเพิ่มขึ้นแทนชาวตะวันตกในตำแหน่งสำคัญ เป็นต้นว่า นายมาซาโอะ (Masao) ซึ่งเดิมมีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมาย ได้เลื่อนขึ้นเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ นับเป็นชาวต่างประเทศคนแรกที่ได้ดำรงตำแหน่งนี้ นายทหารบกชาวญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งในกองทัพไทยที่ค่ายทหารเมืองนครราชสีมา ศาสตราจารย์โตยามา (Toyama) และผู้เชี่ยวชาญในศูนย์ส่งเสริมและค้นคว้าการเลี้ยงไหม หรือแผนการที่จะให้จ้างชาวญี่ปุ่นเข้ามาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศุลกากรแทนชาวอังกฤษเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงข่าวลือที่ว่าราชสำนักไทยกำลังดำเนินการที่จะให้มีการอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร กับเจ้าหญิงในราชสำนักญี่ปุ่น นอกไปจากนั้น ชาวญี่ปุ่นจำนวนมากในอาชีพต่าง ๆ ก็ได้เริ่มอพยพหลั่งไหลกันเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศไทยอย่างผิดสังเกต[1]

---

[1] PKD...II, "Document No. 120:...," pp. 235-7 and "Document No. 121: Dispatch from the Russian envoy to Japan, A.P. Izvolsky, to V.N. Lamzdorf about the growing strength of Japanese influence in Siam, No.45, dated Tokyo, 7(20) July, 1902," p. 238.

ในขณะเดียวกัน ความตกลงระหว่างรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลญี่ปุ่นที่ได้ลงนามร่วมกันในตอนต้น ค.ศ.1902 (พ.ศ.2444) ก็มีผลต่ออิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่นในประเทศไทยในทางที่ดี และเป็นการส่งเสริมการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในประเทศไทยโดยทางอ้อม เพราะมีแนวโน้มที่ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลไทยยอมรับว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีบทบาทสำคัญต่อฐานะของประเทศไทยไม่น้อยไปกว่าอังกฤษและฝรั่งเศส โดยเฉพาะประเด็นปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย และมีแนวโน้มที่ว่ารัฐบาลไทยมีความประสงค์ที่จะกระชับความสัมพันธ์กับประเทศญี่ปุ่นให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากความเห็นที่กราบทูลต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับความตกลงระหว่างรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลญี่ปุ่นของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นมีอิทธิพลทางการเมืองอยู่ในคณะรัฐบาลไทยและต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมากที่สุดในด้านการกำหนดนโยบายต่าง ๆ รวมทั้งนโยบายทางการต่างประเทศ ที่ว่า

> สัญญาที่ญี่ปุ่นทำกับอังกฤษนี้เป็นสัญญาสำคัญมาก แม้จะไม่เกี่ยวกับบ้านเมืองไทยโดยตรง ก็เกี่ยวโดยทางอ้อม อันเป็นข้างฝ่ายดีได้อย่างหนึ่ง...
>
> 1. เมื่อมีชาติใหญ่ที่มีกำลังได้เข้ากันโดยแสดงความพอใจ จะไม่ให้อำนาจของชาติอื่นมียิ่งขึ้นในอุไทยธุระประเทศดังนี้ จะเป็นเหตุให้ฝรั่งเศสแลเห็นได้ว่า ควรจะต้องปรองดองทางการเมืองนี้ให้เรียบร้อยหรือไม
>
> 2. ความสันนิฐานข้อนี้ ถ้าหากฝรั่งเศสคิดเห็นว่าที่จะก่อเหตุการกับบ้านเมืองไทยอาจจะลุกลามเลยไปถึงประโยชน์ของอังกฤษแลญี่ปุ่น บางทีก็จะหันลงตกลงเรียบร้อยเสียกับไทย ปิดช่องทางที่จะเกิดเหตุกับชาติอื่นอาจจะเป็นได้ เป็นทางที่คิดว่าข้างดี ถ้าฝรั่งเศสไม่มีประสงค์จะตกลงโดยเห็นว่า พลเมืองจะเข้าใจไปว่าจะตกลงเพราะกลัวสัญญาอังกฤษกับญี่ปุ่น จะกลับกระทำอำนาจเบียดเบียนไทยขึ้นให้ราษฎรเห็นว่าไม่กลัว ก็อาจเป็นได้ในความคิดข้างขาเสีย แต่อย่างไรก็ดี ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ในหมู่นี้ควรจะสืบสวนฟังทางฝรั่งเศส คงจะออกแต่มอยางใดอย่างหนึ่งไม่ดีก็ร้าย เพราะสัญญาอังกฤษกับญี่ปุ่นคงจะทำให้เกิดความแค้นเคืองในเมืองฝรั่งเศสได้มาก
>
> 3. ...
>
> 4. ...
>
> 5. ...

> 6. ในเรื่องที่ราชทูตญี่ปุ่นคิดอ่านจะให้เสด็จเมืองญี่ปุ่นนั้น เป็นการบำเพ็ญตามแนวความคิดของราชทูตญี่ปุ่นอยางทรงทราบอยู่แล้ว ถ้าหากเอมเปอเรอเชิญเสด็จจริง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าจะปฏิเสธยาก และเสด็จคงจะรับดีจริงด้วย การที่จะเสด็จญี่ปุ่นพิเคราะห์ดูคุณแลโทษก็เห็นชอบกล ในส่วนคุณมีทางที่จะบังเกิดคุณได้มากมายเหลือประมาณ ส่วนข้างโทษ เบื้องต้นคงจะขุ่นใจกับรูเซีย บางทีจะไหว้วานให้ฝรั่งเศสช่วยกระตุกไว้ทางนี้ อยาให้เสด็จได้โดยสะดวก โทษนอกจากนี้ยังแลไม่เห็น แตอยางไรก็ดีเป็นไมมีเสมอตัวโดยเฉพาะที่อังกฤษกับญี่ปุ่นได้ทำสัญญากันดังนี้ บางทีจะมีประโยชน์แก่พระราชอาณาจักรเป็นอันมากทีเดียว ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ดังนี้[1]

ท่าทีของกรมหลวงดำรงราชานุภาพที่มีต่อญี่ปุ่นข้างต้น โดยเฉพาะในความเห็นประการสุดท้ายของพระองค์ แม้ว่าจะไม่ได้แสดงความเห็นที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลรุสเซียโดยตรง แต่การที่พระองค์สนับสนุนให้มีการกระชับความสัมพันธ์กับรัฐบาลญี่ปุ่น ก็ยอมจะชี้ให้เห็นได้ว่า ฐานะของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทยด้อยความสำคัญลงไปมากเมื่อเทียบกับรัฐบาลญี่ปุ่น

ความเสื่อมของอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทยภายหลัง ค.ศ.1901 (พ.ศ.2444) ยังเห็นได้จากท่าทีโดยทั่วไปของรัฐบาลไทยในระหว่างสงครามรุสเซีย-ญี่ปุ่น ที่เริ่มขึ้นในตอนต้นของ ค.ศ.1904(พ.ศ.244) แม้ว่ารัฐบาลไทยจะได้ออกประกาศความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดต่อสงครามครั้งนี้ในทันที แต่ก็ดูเหมือนว่าบุคคลชั้นนำส่วนใหญ่ในวงการรัฐบาลไทยต่างก็แสดงความเห็นอกเห็นใจรัฐบาลญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากในฐานะที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจของเอเชียที่มีเชื้อสายเผ่าพันธุ์ และวัฒนธรรมทางศาสนาที่ใกล้เคียงกันกับของประเทศไทย นายโอลารอฟสกีก็ยอมรับความจริงที่ว่า กว่าครึ่งหนึ่งของคณะรัฐบาลไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระราชอนุชา พระอนุชา และพระราชโอรสของ

---

[1] กจช., ร.5 ต.6/9, "กรมหลวงดำรงฯ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," กรุงเทพฯ, 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ.120.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ได้แสดงการสนับสนุนฝ่ายรัฐบาลญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย ประการสำคัญในระหว่างระยะเวลาดังกล่าว แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ดูเหมือนจะทรงคลายความเชื่อถือและความนิยมที่พระองค์เคยมีต่อรัฐบาลรุสเซียลงไปเป็นอย่างมาก เพราะพระองค์ได้ตัดสินพระทัยเลิกล้มแผนการเดิมที่จะส่งเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ พระราชโอรสองค์รองจากเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ เสด็จไปทรงศึกษาวิชาการทหารต่อที่ประเทศรุสเซีย[1]

พิจารณาดูอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศในระหว่าง 6 ปีนับแต่ที่เริ่มสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันใน ค.ศ.1898 (พ.ศ.2441) จนถึง ค.ศ.1904 (พ.ศ.2447) ที่เกิดสงครามระหว่างรุสเซียและญี่ปุ่น อันเป็นระยะที่อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทยเสื่อมลงได้อย่างเห็นชัดนั้น โดยสรุปจะเห็นได้ว่า ในระยะแรกของระยะเวลาดังกล่าวนั้น รัฐบาลไทยได้ยอมรับความสำคัญของบทบาทของรัฐบาลรุสเซียในการเข้าช่วยไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลฝรั่งเศส การยอมรับดังกล่าวได้มีส่วนทำให้อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทยขยายตัวออกไปได้พอสมควร แม้ว่าการขยายตัวนี้จะได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มผู้นำทางการเมืองของไทยเพียงกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มเดียว และทั้งยังเป็นกลุ่มที่ยังไร้พลังทางการเมืองที่เข้มแข็งในขณะนั้นก็ตาม แต่จากความสัมพันธ์อันสนิทสนมระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และบทบาทของนายโอลารอฟสกีในทำนองที่ปรึกษาของรัฐบาลไทยในการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้ทำให้อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียมีที่ท่าว่าจะมั่นคง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองนี้ได้สร้างความวิตกให้แก่รัฐบาลอังกฤษไม่น้อย

ในระหว่าง 3 ปีแรกของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ความเคลื่อนไหวของอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทย และความสนับสนุนจากผู้นำทางการ

---

[1] PKD...II, Document No. 123: Dispatch from A.E. Olarovsky to V.N. Lamzdorf about the growing strength of Japanese influence in Siam, No. 3, dated Bangkok, 30 May (12 June) 1904," p. 241.

เมืองของไทยบางส่วน มักจะได้รับการพิจารณาจากผู้แทนทางการทูตของอังกฤษที่กรุงเทพฯ ว่า รัฐบาลไทยกำลังดำเนินนโยบายเพื่อรักษาความอยู่รอดด้วยการพยายามที่จะดึงรัฐบาลรุสเซียเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองในประเทศไทยอีกชาติหนึ่ง เพื่อถ่วงดุลย์กับอิทธิพลทางการเมืองและท่าทีคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ โดยเฉพาะรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลฝรั่งเศส ดังปรากฏในรายงานของนายเกรวิลล์ ที่ว่า

> พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอาจจะรังเกียจการที่รัฐบาลอังกฤษจะเข้ามามีอิทธิพลควบคุมนโยบายการต่างประเทศของรัฐบาลสยามทั้งหมดโดยสิ้นเชิง และดังนั้นพระองค์จึงทรงปรารถนาที่จะให้มหาอำนาจยุโรปอื่น ๆ เข้ามามีผลประโยชน์อยู่ในประเทศสยาม โดยการจ้างชนชาติเหล่านี้เข้ามารับราชการและให้สิทธิสัมปทานทางการค้า พระองค์ทรงหวังว่าด้วยการดำเนินนโยบายเช่นนั้น รัฐบาลสยามจะได้รับความสนับสนุนจากชาติเหล่านั้น ในการรักษาเอกราชและอธิปไตย เป็นต้นว่า จากรุสเซีย เยอรมัน และแม้แต่จากสหรัฐอเมริกา[1]

รัฐบาลรุสเซียและนายโอลารอฟสกีเองก็มีความเข้าใจที่พ้องต้องกันว่า รัฐบาลไทยมีความประสงค์ที่จะอาศัยความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับรัฐบาลรุสเซียค้ำจุนอิสรภาพของตนให้พ้นจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ[2]

---

[1] FOCP/XI, "Greville-Lord Salisbury," No. 22, Conf., Bangkok: March 16, 1899.

[2] ดู PKD...II, "Document No. 72:...," p. 169 and "Document No. 130: Instructions from A.P. Izvolsky to A.G. Yakovlev about the tasks of the Russian representative in Siam and the nature of his activities, in connexion with the policy of the great powers in Siam, No. 429, dated St. Petersburg, 17(30) March 1908," pp. 251-2.

อันที่จริง แม้ว่าโดยทั่วไปในระหว่างระยะดังกล่าวนี้ กล่าวได้ว่าคณะรัฐบาลไทยตกอยู่ใต้อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลอังกฤษเกือบทั้งหมดก็ตาม แต่นโยบายของรัฐบาลไทยในในตอนปลายคริสตศตวรรษที่ 19 ก็ดูเหมือนว่าจะมีแนวโน้มไปในทางที่สอดคล้องกับข้อคิดเห็นของนายเกรวิลล์ และความเข้าใจของรัฐบาลรุสเซียอยู่มาก เพราะจะเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่หลายด้าน เป็นต้นว่า ในการจ้างชาวต่างประเทศมาเป็นที่ปรึกษาหรือเข้ารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ ของรัฐบาลไทยนั้น รัฐบาลไทยก็ได้พยายามที่จะเลือกเอาจากชนชาติต่าง ๆ หลายชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำแหน่งบางตำแหน่งที่พิจารณาเห็นว่ามีความสำคัญและมีผลโดยตรงต่ออธิปไตยของประเทศ รัฐบาลไทยจะทำการคัดเลือกอย่างระมัดระวังอย่างเช่นนโยบายที่จะไม่จ้างชาวอังกฤษหรือฝรั่งเศสเข้ารับราชการทางฝ่ายทหาร แต่จะอาศัยชาวยุโรปประเทศเล็ก ๆ อื่น ๆ ซึ่งไม่มีที่ท่าว่าจะคุกคามอธิปไตยของประเทศไทย หรืออย่างในกรณีที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น รัฐบาลไทยก็ได้ตั้งเป็นเสมือนหนึ่งนโยบายว่าจะอาศัยบุคคลจากประเทศที่เป็นกลางและไม่มีเป้าหมายเกี่ยวกับจักรวรรดินิยมต่อประเทศไทย ในขณะเดียวกัน รัฐบาลไทยเองก็ได้พยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ ซึ่งจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ส่วนพระองค์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีอยู่กับพระราชวงศ์ต่าง ๆ ของยุโรป และรวมทั้งการส่งเสริมให้มหาอำนาจชาติต่าง ๆ ได้เข้ามามีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและดำเนินการค้าอยู่ในประเทศไทย ซึ่งทั้งนี้ นอกจากเพื่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศไทยแล้ว การที่มหาอำนาจหนึ่งมหาอำนาจใดมีโอกาสที่จะผูกขาดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการค้าแต่ผู้เดียวนั้น จะเป็นผลเสียต่อประเทศไทยโดยตรง เพราะการผูกขาดดังกล่าวย่อมจะเป็นหนทางไปสู่การมีอิทธิพลทางการเมืองแต่ผู้เดียว ซึ่งย่อมเป็นอันตรายต่ออธิปไตยของประเทศ ความพยายามที่จะส่งเสริมให้ชาติต่าง ๆ เข้ามามีผลประโยชน์ทางการค้าอยู่ในประเทศไทยเพื่อถ่วงดุลย์อิทธิพลซึ่งกันและกัน จะเห็นได้จากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งแก่นักการทูตชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งที่อียิปต์ระหว่างทางเสด็จกลับสู่กรุงเทพฯ ในคราวเสด็จเยือนยุโรปใน ค.ศ.1897 (พ.ศ.2440) ซึ่งพระองค์ทรงวิจารณ์นโยบายของรัฐบาลฝรั่งเศสที่ไม่ยอมส่งเสริมการค้าในประเทศไทย โดยเฉพาะในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสมีโอกาสและสิทธิเต็มที่เท่าเทียมกับรัฐบาลอังกฤษ ทั้งนี้ ตามข้อตกลงระหว่างรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลฝรั่งเศส ฉบับ ค.ศ.1897 (พ.ศ.2438) แต่รัฐบาลฝรั่งเศสกลับไม่สนใจและ

ปล่อยให้รัฐบาลอังกฤษเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าแต่โดยลำพังในบริเวณแถบนี้ พระองค์ทรงวิจารณ์ต่อไปอีกว่า ด้วยนโยบายดังกล่าวของรัฐบาลฝรั่งเศส รัฐบาลอังกฤษจึงเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองที่มั่นคงอยู่ในประเทศไทย ซึ่งทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสไม่พอใจและเข้าใจรัฐบาลไทยไปในทางที่ผิดว่า รัฐบาลไทยสนับสนุนรัฐบาลอังกฤษ ในกรณีดังกล่าวพระองค์ทรงเห็นว่าเป็นผลเนื่องมาจากความเฉื่อยชา (inertia) ในด้านการค้าในประเทศไทยของรัฐบาลฝรั่งเศส หาใช่เป็นความต้องการที่แท้จริงของรัฐบาลไทยไม่[1] พระราชวิจารณ์ครั้งนี้แสดงให้เห็นท่วทีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรารถนาจะให้รัฐบาลฝรั่งเศสเข้ามามีผลประโยชน์ในทางการค้าเพื่อถ่วงดุลย์กับอิทธิพลทางการค้าของอังกฤษในประเทศไทยอย่างไม่ต้องสงสัย

แต่แม้ว่ารัฐบาลไทยจะมีนโยบายที่จะดึงมหาอำนาจชาติต่าง ๆ เข้ามาถ่วงดุลย์อำนาจกันเองในประเทศไทย เพื่อเป็นการรักษาอธิปไตยโดยส่วนรวมของประเทศดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในกรณีของความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับรัฐบาลรุสเซียก็นับได้ว่าเป็นกรณีพิเศษที่แตกต่างผิดแปลกไปจากที่มีอยู่กับมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ ในระยะต้นของทศวรรษสุดท้ายของคริสตศตวรรษที่ 19 มีแนวโน้มที่ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลไทยเองก็มีความปรารถนาที่จะดึงรัฐบาลรุสเซียเข้ามามีผลประโยชน์อยู่ในประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลไทยกราบทูลเชิญมกุฎราชกุมารนิโคลัสแห่งรุสเซียเสด็จพระราชดำเนินมายังประเทศไทย และรวมทั้งท่าทีของรัฐบาลไทยในอันที่จะดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้า ด้วยการลงนามในปฏิญญาแลกเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลทั้งสอง แต่ในไม่ช้าความกระตือรือร้นในส่วนของรัฐบาลไทยก็ได้ลดลงไปมาก ซึ่งทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะการที่ในระหว่างวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 รัฐบาลรุสเซียไม่ได้ตอบสนองคำขอความสนับสนุนของรัฐบาลไทยอย่างจริงจัง นอกจากนั้นยังเป็นผลเนื่องมาจากการที่รัฐบาลรุสเซียไม่มีความกระตือรือร้นต่อท่าทีของรัฐบาลไทยที่จะดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้ากับรัฐบาลรุสเซียมาเป็นหลายครั้งก่อนหน้านั้น

---

[1] กจช., ร.5 ต.41/8, "Franco-Siamese Relations, the Case for Siam, Statement by the King, Trust in Britain," The Morning Post, London: Jan. 1, 1898.

จริงอยู่ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศรุสเซีย ใน ค.ศ.1897 (พ.ศ.2440) พระองค์ได้ทูลขอให้พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และรัฐบาลรุสเซีย เข้าช่วยไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองที่รัฐบาลไทยมีอยู่กับรัฐบาลฝรั่งเศส และพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ได้ตัดสินพระทัยตั้งทูตเข้ามาประจำที่กรุงเทพฯ แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัฐบาลไทยก็เพียงเข้าใจว่าการตัดสินพระทัยของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ครั้งนี้เป็นการตั้งผู้แทนส่วนพระองค์เข้ามาประจำราชสำนักไทย ทั้งนี้ในฐานะที่มีความสัมพันธ์อันดีเป็นการส่วนพระองค์ และจะเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งของรัฐบาลไทยในฐานะที่รัฐบาลรุสเซียเป็นพันธมิตรของรัฐบาลฝรั่งเศสเท่านั้น รัฐบาลไทยไม่มีท่าทีกระตือรือร้นในการที่จะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศรุสเซียเป็นการพิเศษแต่อย่างไร ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ในระหว่างนั้นรัฐบาลไทยไม่ได้คิดที่จะอาศัยความสัมพันธ์กับรัฐบาลรุสเซียมาใช้ถ่วงดุลย์กับอิทธิพลทางการเมืองของมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ โดยเฉพาะของอังกฤษ หรือเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของอธิปไตยของประเทศไทยในกรณีที่นอกเหนือไปจากปัญหาที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลฝรั่งเศส

อย่างไรก็ดี ในระยะแรกภายหลังที่นายโอลารอฟสกีเดินทางมาถึงนั้น ความเคลื่อนไหวในทางสนับสนุนอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรุสเซียในประเทศไทยของกลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษ ก็ได้ทำให้เกิดแนวโน้มพอที่จะชี้ให้เห็นได้ว่า รัฐบาลไทยได้พิจารณาที่จะดึงรุสเซียเข้ามามีบทบาทอยู่ในนโยบายเพื่อรักษาความอยู่รอด ด้วยการถ่วงดุลย์อำนาจของมหาอำนาจต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลและผลประโยชน์อยู่ในประเทศไทย โดยการทาบทามที่จะจ้างชาวรุสเซียเข้ามารับราชการในด้านการทหารและที่ปรึกษาทางกฎหมายของรัฐบาลไทย แต่แนวโน้มดังกล่าวก็เป็นไปเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้น ทั้งนี้จะเห็นได้จากท่าทีของรัฐบาลไทยที่มีต่อการทาบทามอย่างไม่เป็นทางการของนายโอลารอฟสกีในเรื่องสนธิสัญญาและปฏิญญาแลกเปลี่ยนทางไมตรีและทางการค้าระหว่างรัฐบาลทั้งสอง การหลีกเลี่ยงของรัฐบาลไทยในประเด็นดังกล่าว แม้จะมีเหตุผลส่วนหนึ่งอันเนื่องมาจากปัญหาเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แต่ในขณะเดียวกันก็เนื่องมาจากการที่รัฐบาลไทยไม่มีความกระตือรือร้นในการที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศทั้งสอง ซึ่งชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลไทยไม่ปรารถนาหรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่สนับสนุนการที่รัฐบาลรุสเซียจะเข้ามามีอิทธิพลทั้งทางการ

เมืองและการค้าในประเทศไทย ความล้มเหลวของนายโอลารอฟสกีในเรื่องการเช่าที่เพื่อสร้างสถานีเชื้อเพลิงในอาณาบริเวณของประเทศไทยก็เป็นกรณีที่เห็นได้ชัดอีกกรณีหนึ่ง

การสลายตัวอย่างรวดเร็วของแนวโน้มข้างต้น อาจพิจารณาได้ว่านอกจากเป็นเพราะบุคลิกส่วนตัวของนายโอลารอฟสกี ที่ไม่อาจสร้างความนิยมให้แก่ผู้นำทางการเมืองส่วนใหญ่ของไทยได้ และการที่บทบาทของรัฐบาลรุสเซียในการเจรจาปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย มีผลในทางที่ดีที่เห็นได้ชัดน้อยกว่าที่รัฐบาลไทยเคยคาดหวังแล้ว ยังเป็นเพราะท่าทีนโยบายของรัฐบาลไทยเองที่ไม่ปรารถนาจะให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลรุสเซียและรัฐบาลไทยสร้างปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองกับรัฐบาลอังกฤษขึ้นใหม่ ซึ่งจะกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงของรัฐบาลไทยอย่างไม่ต้องสงสัย ในระหว่างทศวรรษสุดท้ายของคริสตศตวรรษที่ 19 และทศวรรษแรกของคริสตศตวรรษต่อมา ดูเหมือนรัฐบาลไทยมีท่าทีกังวลและติดตามดูปฏิกิริยาของรัฐบาลอังกฤษที่จะมีต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลรุสเซียอย่างระมัดระวังตลอดมา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นของบทที่สอง ในตอนปลายทศวรรษสุดท้ายของคริสตศตวรรษที่ 19 นี้ ท่าทีระมัดระวังของรัฐบาลไทยยิ่งเพิ่มมากขึ้น เมื่อปรากฏว่า นับแต่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศรุสเซีย รัฐบาลอังกฤษได้แสดงความสนใจต่อความเคลื่อนไหวของความสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างใกล้ชิด นี่นับเป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลไทยมีความกระตือรือร้นในการที่จะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลรุสเซียโดยทันทีภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากประเทศรุสเซียน้อยมาก ความสนใจของรัฐบาลอังกฤษที่มีต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวในบางครั้งได้แสดงให้รัฐบาลไทยเห็นอย่างแจ้งชัดว่า รัฐบาลอังกฤษถือว่าความเคลื่อนไหวของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรุสเซียและประเทศไทยนี้ มีความหมายและกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของรัฐบาลอังกฤษไม่น้อย

ประการสำคัญ การสลายตัวอย่างรวดเร็วนี้ยังเป็นเพราะพลังต่อต้านจากผู้นำทางการเมืองของไทยในกลุ่มที่สนับสนุนนโยบายนิยมอังกฤษ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองที่แท้จริงอยู่ในประเทศไทย การต่อต้านจากผู้นำทางการเมืองกลุ่มนี้เป็นผลจากความระแวงว่า ความผูกพันระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลรุสเซียในฐานะของทวิภาคีพันธมิตร อาจทำให้รัฐบาลรุสเซียใช้อิทธิพลของฑูตบีบบังคับและคุกคามรัฐบาลไทยเพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลฝรั่งเศส

ในระหว่าง ค.ศ.1899-1900 (พ.ศ.2442-2443) กลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษยังคงมีท่าทีสนับสนุนให้รัฐบาลรุสเซียเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองเพื่อถ่วงดุลย์กับรัฐบาลอังกฤษ โดยเฉพาะในระยะนี้ก็เกิดแนวโน้มใหม่ที่พอจะชี้ได้ว่า รัฐบาลรุสเซียอาจถูกดึงกลับเข้ามามีบทบาทในนโยบายเพื่อรักษาความอยู่รอดของรัฐบาลไทยอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากการที่กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ผู้นำของกลุ่มต่อต้านนโยบายนิยมอังกฤษได้ก้าวขึ้นมามีอิทธิพลสูงสุดในคณะรัฐบาลไทย แต่ไม่นานต่อมาแนวโน้มที่ว่าก็ลดลงไปอีก เมื่อพระองค์ทรงเปลี่ยนท่าทีหันไปสนับสนุนญี่ปุ่นให้เข้ามามีบทบาทในนโยบายดังกล่าวแทน นอกจากนั้นภายหลัง ค.ศ.1901 (พ.ศ.2444) สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศทั้งในยุโรปและเอเชียตะวันออกไกล ก็ได้ทำให้รัฐบาลไทยเริ่มระแวงท่าทีของรัฐบาลรุสเซียขึ้นบ้าง เพราะรัฐบาลไทยเกรงว่าสถานการณ์ที่ตึงเครียดดังกล่าวอาจผลักดันให้รัฐบาลรุสเซียต้องเอาอกเอาใจรัฐบาลฝรั่งเศสมากขึ้น ดังนั้น ในระหว่างระยะเวลาดังกล่าวเป็นต้นมานั้น อิทธิพลทางการเมืองของรุสเซียที่มีอยู่ในประเทศไทยในระยะแรกจึงค่อย ๆ ลดลงตามลำดับอย่างแท้จริง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย